

EAOS

A-50463

AASTARAAMAT

1 9 8 8

A-50463

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOOL

EESTI AKADEEMILINE ÕIGUSTEADUSE SELTS 1988. AASTAL

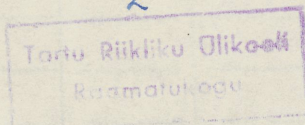
esitaja

TARTU 1989

Toimetanud Reit Meruste.

Trükki suunatud EAÕS-i juhatuse koosoleku otsusega
29.novembrist 1988.a.

2

170369

TARTU ÜHES

SAATESÕNA

Käesolevaga hakkab ilmuma Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi aastaraamat. Nagu nähtub nimetusestki, on tege- mist sariväljaandega, mille ilmumistihedus on üks vihik aastas.

Aastaraamatus talletatakse info seltsi tegevuse kohta, peale seltsi liikmete peaks see pakkuma huvi laialdasemalegi üldsusele. Kuna õiguslik praktika, õigusliku mõtte areng ja ühiskondlik tegevus õiguse valdkonnas moodustab iga rahva kultuuriloo lahutamatu osa, siis peaks aastaraamatust saama eesti kultuuriloo uurimise üks allikaid.

Aastaraamatus kavatsetakse publitseerida vähemasti re- feratiivsel kujul seltsis peetud ettekanded. Sellega tehakse algust juba käeolevas vihikus. See on enamikul juhtudel ai- nus viis, kuidas seltsis liikumepandud mõtted hoida alal juristidele, kes meie tööd jätkavad. Trükiajakirjanduses avaldatavad ülevaated, kui need ilmuvadki, on sedavõrd kok- ku surutud, et need isegi spetsialistile igakord palju ei ütle. Aastaraamatus avaldatavaid ettekandeid on seevastu võimalik kasutada nii edaspidises teadustöös kui ka hinnata laiemas - ühiskondlik-poliitilises kontekstis. Mõistagi ai- tab seltsis peetud ettekannete avaldamine säilitada ette- kandja autorsust ja ka teaduslikku prioriteeti.

Jääb loota, et seltsi liikmed ja juriidiline üldsus aastaraamatu heatahtlikult vastu võtavad. Eriti tahaks soo- vida, et aastaraamat pälviks juuraõpinguid alustavate üli- õpilaste tähelepanu.

Aastaraamat ilmub eestikeelsena. Erandina avaldatakse ka vene keeles mõningad juriidilised dokumendid, kui see osutub ühel või teisel põhjusel vajalikuks. Ettekannete võõrkeelsetesse resümeeidesse (annotatsioonidesse) tuleb suhtuda pooldavalt.

Ilmar Rebane

Eesti Akadeemilise Õigus-
teaduse Seltsi esimees

Lühidalt Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi
saamisloost ja tegevusjoonest

Rait Maruste

Mitmesugused erialaühendused on teatavasti maailma praktikas enesestmõistetavad ja laialt levinud nähtused. Ei ole nad tundmatud ka Eesti teadus- ja kultuuriloo, õigusteadlaste erialaühendustest Eesti Vabariigis on P. Pruksilt põgus tutvustus ka selles toimetises. Ühinguid ja seltsi oli mitmeid ja nad funktsioneerisid küllalt edukalt. Võrkogude perioodil tekkis siin aga kahetsusväärne katkemine. Osalt sellel, aga ka mitmel teisel põhjusel kujunes kaheksakümnendate aastate alguseks Eestis välja olukord, kus ainsaks õigusteadust viljelevaks organisatoorseks üksuseks Eesti maal jäi Tartu Ülikooli Õigusteaduskond. Eesti juristid olid ja on ka praegu eraldunud ametkondadesse ja rakendatud nende tihti bürokraatlike huvide teenistusse. Ka õiguslooming, niipalju kui teda meil üldse oli ja on, üha ametkondlikustus. Kriitilisele pilgule ei jäänud märkamata seegi, et Eestis suhteliselt heal järjel olnud õiguskultuur, sh ka seadusandlik ja normitehniline kultuur teeb vähikäiku. Ka olime praktiliselt täiesti kõrvale jäänud teaduse ja kultuuri arengule asendamatu vabast suhtlemisest välismaailmaga, sealhulgas ka õigusteadlastega. Nii tekkis olukord, kus eesti juristikale üldomased probleemid jäid õnku, missioonitundega teadlaste ja praktikute püüdlused Eesti õigusteaduse ja kultuuri edendamiseks realiseerumata, sest otseselt polnud see ju nagu kellegi asi, puudus hädatarvilik organisatsiooniline ühendus.

Ajendatuna neist mõtteist tekkis idee luua Eesti juristidele oma organisatsioon. Tutvustasin seda tolelaeegsele dekaanile dots. E. Rahumaale. Ta võttis tuld ning et tulemas oli õigusteaduskonna päev, siis koostöös I. Gräziniga töötasime välja ideekavandi Eesti Juristide Assotsiat-

siooni moodustamiseks. Tutvustasin seda õigusteaduskonna päevast osavõtjatele. Esitus leidis väga head vastukaja. Dekaan moodustas initsiatiivgrupi idee teostamiseks, kuid mitmel põhjusel jäi asi soiku.

Pärast umbes aastast vindumist tegi prof. I.Rebane ettepaneku luua ülikooli juures tegutsev akadeemiline selts, TRÜ nõukogus suhtuti TRÜ juures tegutsevate akadeemiliste seltside, sealhulgas ka Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi taasloomise küsimusse pooldavalt. Selle toetamiseks võttis sõna ka TRÜ nõukogu koosolekul viibinud I.Toome. Võttime asja uuesti käsile.

Tutvustasime mõtet ka õigusteaduskonna nõukogus. See kiideti põhijoontes heaks ja moodustati initsiatiivgrupp koosseisus v.õp. U.Lõhmus, dots. L.Saarnits ja dots.R.Marus-te, kellele tehti ülesandeks välja töötada seltsi põhikirja projekt. Lisaks initsiatiivgrupile andsid sellesse töösse oma märkimisväärse panuse ka prof. I.Rebane ja dots. J.Sootak. Töö tulemusi tutvustasime uuesti õigusteaduskonna nõukogus 23.03.1988.a. ning 25.03.1988 olin ülikooli nõukogu ees, kes meie soovi Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi loomiseks väga heatahtlikult ja üksmeelselt toetas, 19.05.1988.a. andis Tartu linna RSN TK loa EAÕS-i asutamiseks.

Asutamiskoosolek peeti 21.juunil 1988.a. TRÜ aulas¹. Asutamiskoosolekule kogunes üle saja huvilise, neist asutajaliikmeiks sai 81. Toimus intensiivne arutelu, kus sõnavõtjaid oli kokku 13. Üheks olulisemaks probleemiks kujunes (seda juba ka enne asutamiskoosolekut) see, kas loodav selts ei ole eraldumine ja kas EAÕS ei torpedeeri vahepeal intensiivistunud ja Justiitsministeeriumi eestvõttele kandunud Juristide Liidu üritust. Mõttevahetuses asetis kõik oma loomulikule kohale. Üks ei vastandu teisele, nad võivad rahulikult koos eksisteerida ja teineteist täiendada. Kumatigi on EAÕS-i eesmärgised kitsamad ja seonduvad eesti õigusteaduse ja -kultuuri edendamisega.

21.juunil 1988.a. valiti üksmeelselt Eesti Akadeemilise

¹ Asutamiskoosolekust vt. ka Nõukogude Õigus, 1988, Nr. 4, lk. 251-254.

Õigusteaduse Seltsi juhatuse esimeheks professor Ilmar Rebane. Juhatuse liikmeteks seati üles kokku 13 kandidaati: I.Gräzin, U.Lõhmus, R.Maruste, L.Koik, L.Kalm, J.Raidla, R.Saarma, U.-P.Rahi, J.Odar, A.Leps, H.Lindmäe, E.Mauer, L.Saarnits, kelledest mitmete enesetaanduste ja arutelu lõpuks valiti 9-liikmeline juhatus - lisaks EAÕS-i esimehele prof. I.Rebasele Ando Leps, Lea Kalm, Jüri Raidla, Rein Saarma, Igor Gräzin, Uno Lõhmus, Herbert Lindmäe ja Rait Maruste. Juhatus jagas oma funktsioonid esialgselt selliselt, et aseesimeesteks kinnitati R.Maruste ja I.Gräzin, sekretäriks L.Kalm, laekuriks H.Lindmäe, Lõuna- ja Lääne-Eesti usaldusmeheks J.Raidla, Põhja-Eesti usaldusmeesteks A.Leps ja R.Saarma, pressitöö korraldajaks U.Lõhmus.

Revisjonikomisjon valiti 3-liikmeline, esimeheks H.Pisuke, liikmeteks Poigo Nuuma ja Kaljo Kägi.

EAÕS-i tegevusjoone kontuurid on kajastunud tema põhikirjas. Lisaks on see olnud kõne all ka juhatuse koosolekutel, kus on leidnud toonitamist, et oleme esmajoones teaduslik selts ja püüame jääda selle raamidesse. Seega ei ole EAÕS juriste ühendav massiorganisatsioon, kuigi oleme valmis võtma oma ridadesse igaühe, kes vastab meie põhikirja tingimustele ja soovib osaleda seltsi tegevuses. On olnud kuulda, et mõnedes inimestes on tekitanud segadust sõna "akadeemiline". See sõna ei tähista lühidalt midagi muud kui seda, et selts tegutseb ülikooli (Academia) juures.

On loomulik, et akadeemiline teaduslik selts ei sea oma eesmärgiks poliitikaga tegelemist. Mõistes samas hästi, et õigusteadus on üks politiseeritumaid teadusi üldse, püüame siiski jääda objektiivsuse ja teadusliku argumentatsiooni tasandile. Taoline eesmärgiseade tähendab ühtlasi ka seda, et me peaksime säilitama sõltumatuse ametkondadest ja mitte muutuma neile kaastööorganiks. On ju EAÕS oma vahendite arvel vabatahtlikkuse alusel funktsioneeriv organisatsioon. Osundatu mõistagi ei tähenda pariteetsel ja kokkuleppelisel alusel koostöö eitamist üldse.

Ilmselt ei peaks selts üldreeglina tegelema asjadega, millega saab tegeleda ka ilma seltsita ja koondama oma tähelepanu sellele, mis ehk ilma seltsita jääks tegemata.

Me ei saa elada väljaspool aega ja olusid ja seepärast püüame oma kompetentsi piires toetada ja koostööd teha liikumistega, mis püüdlevad sotsiaalse progressi ja ühiskonna-elu demokratiseerimisele. Ilmselt peame oma tegevuses arvestama sedagi momenti, et oleme kujunenud üheks õigusteaduskonna vilistlaskonda ühendavaks lüliks.

Lõpetuseks sooviks rõhutada, et mitte ei tahaks, et seltsist kujuneb suletud ja hierarhiseeritud süsteem, kus juhatus käib koos, arutab ja otsustab ja lihtliikme osaks jääb maksta maks. Püüame töötada maksimaalselt avalikult ja kõiki kaasa haaravalt. Seepärast on teretulnud igasugune initsiatiiv ja abi. pidagem silmas, et seltsis arutatakse just neid teemasid, korraldatakse just neid üritusi ja töötavad just need sektsioonid, millistele leidub initsiaatoreid ja tegijaid. Üsna raske meie tingimustes on paljudamine ja infotöö (ikkagi ca 130 kirja korruga välja saata). Seepärast palume tolerantsust ka mõne apsu puhul, sest juhatuse liikmetele on see ju vabatahtlikult oma põhitööle lisaks võetud koormus.

EAÖS-i vastvalitud juhatus 21. juunil 1988. a. Vasakult: A. Leps, U. Lõhmus, R. Searma, H. Lindmäe, I. Rebane, L. Kalm, R. Maruste, I. Gräzin, Pildilt puudub J. Raidla.

Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi

p ó h i k i r i

I. Üldsätted

1. Eesti Akadeemiline Õigusteaduse Selts on Tartu Riikliku Ülikooli juures tegutsev juristide vabatahtlik ühendus.

2. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi tegevus rajaneb demokraatia printsiipidel, liikmete omaalgatusel ja ühiskondlikul tegevusel.

3. Eesti Akadeemiline Õigusteaduse Selts taotleb juristidest teadlaste ja praktikute organisatsioonilist ühendamist, õigusteaduse ja praktika seoste tihendamist, erialaste kontaktide arendamist, õigusteadmiste levitamist ja seadusandluse demokratiseerimist.

4. Eesti Akadeemiline Õigusteaduse Selts peab oma ülesandeiks:

- 1) suurendada huvi teadustöö vastu ja arendada õigus-
teadust;
- 2) korraldada juristide akadeemilist suhtlemist ja
ühisüritusi;
- 3) kaasata üliõpilasi ja praktikuid teadustööle;
- 4) luua erialaseid suhteid teiste liiduvabariikide
ning välismaa juristide ja organisatsioonidega, muude eri-
alade teadlaste ja loovintelligentsiga;
- 5) anda arvamusi seadusandluse ja seaduseelnõude kohta;
- 6) levitada õigusteadmisi;
- 7) korraldada koosolekuid, konverentse ja seminare;
- 8) kirjastada, anda soovitusi kirjastamiseks ja ret-
senseerida;

- 9) koguda ja vahendada õigusinfot;
- 10) anda asutustele, ettevõtetele ja organisatsioonidele õiguslaseid arvamusi;
- 11) töötada välja seisukohad õigusküsimustes, mis pakuvad huvi üldsusele;
- 12) teha esildisi ametkondadele õigusküsimustes;
- 13) kujundada juristi kutse-eetikat;
- 14) jäädvustada Eestis sündinud, õppinud, elanud või töötanud õigusteadlaste mälestust;
- 15) kaitsta teadusliku uurimistöö ja õpetamise vabadust.

5. Eesti Akadeemilisel Õigusteaduse Seltsil on õigus:

- 1) avada ja sulgeda arveid ja erikontosid krediidiastutustes ning sooritada finantsoperatsioone;
- 2) sõlmida lepinguid riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike asutuste, ettevõtete ja organisatsioonidega;
- 3) määrata stipendiume õigusteaduse edendamiseks, anda auhindu silmapaistvate saavutuste eest õigusteaduses;
- 4) kirjastada oma liikmete teaduslikke töid ja seltsi tegevust kajastavaid materjale.

6. Eesti Akadeemilisel Õigusteaduse Seltsil on juriidilise isiku õigused. Tal on oma pitsat, nurgastamp, embleem ja muu atribuutika.

II. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi liikmed, nende õigused ja kohustused.

7. Seltsi liikmed jagunevad tegevliikmeteks, auliikmeteks, välisliikmeteks ja üliõpilasliikmeteks.

Seltsi tegevliikmeks võivad olla Eesti NSV-s elavad või Tartu Riiklikus Ülikoolis kõrghariduse saanud juristid.

Seltsi auliikmeks võib seltsi üldkoosolek valida isikud, kellel on erilisi teeneid õigusteaduse edendamises või seltsi tegevusele kaasaaitamises.

Seltsi välisliikmeks võib seltsi üldkoosolek valida isikud, kellel on erilisi teeneid õigusteaduse edendamises ning kellega suhtlemine aitab kaasa õigusteaduse arendami-

sele Eesti NSV-s.

Õigusteadust õppivaid TRÜ õigusteaduskonna üliõpilasi võib vastu võtta seltsi üliõpilasliikmeks. Üliõpilasliige võtab osa seltsi tegevusest, tal on sõnaõigus seltsi koosolekutel, kuid ta ei osale seltsi organite valimisel ja hääletamisel. Üliõpilasliige viiakse ülikooli lõpetamisel tema soovil tegevliikmeks.

8. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi liikmeks võtab juhatus vastu sellekohase kirjaliku avalduse esitanud isiku, kes tunnistab seltsi põhikirja ja soovib osaleda seltsi tegevuses.

9. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi liikmed maksavad sisseastumismaksu ja iga-aastast liikmemaksu, mille suuruse määrab üldkoosolek. Seltsi liikmed, kes ei ole mõjuva põhjuseta tasunud 31. detsembriks kalendriaasta liikmemaksu, loetakse seltsist lahkunuks.

10. Seltsi liikmel on õigus:

- 1) võtta osa seltsi tegevusest vastavalt käesolevas põhikirjas nimetatud eesmärkidele ja ülesannetele;
- 2) valida ja olla valitud kõigisse seltsi juhtimis- ja revisjoniorganitesse;
- 3) esitada organeile ettepanekuid seltsi tegevuse kohta ja arupärimisi seltsi puudutavates küsimustes;
- 4) võtta osa seltsi korraldatavatest üritustest;
- 5) seltsist lahkuda, esitades selleks kirjaliku avalduse seltsi juhatusele.

11. Seltsi liige on kohustatud täitma käesoleva põhikirja nõudeid ja aitama kaasa seltsi ülesannete lahendamisele.

III. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi struktuur ja juhtimisorganid.

12. Seltsi liikmed võivad moodustada territoriaalseid osakondi ja ainesektsioone.

13. Seltsi kõrgeim organ on üldkoosolek, mis tuleb kok-

ku igal aastal oktoobrikuus. Erakorraline üldkoosolek kut-
sutakse kokku seltsi esimehe, juhatuse, revisjonikomisjoni
või vähemalt ühe kolmandiku seltsi liikmete nõudmisel.

14. Seltsi üldkoosolek:

- 1) võtab vastu seltsi põhikirja ja teeb selles muuda-
tusi;
- 2) arutab seltsi tegevuse põhiküsimusi ja võtab nende
kohta vastu otsuseid;
- 3) määrab liikmemaksu ja sisseastumismaksu suuruse;
- 4) määrab juhatuse ja revisjonikomisjoni suuruse;
- 5) valib salajase hääletamise teel kolmeks aastaks
seltsi esimehe, juhatuse ja revisjonikomisjoni;
- 6) kuulab ära ja kinnitab juhatuse ja revisjonikomis-
joni aruanded;
- 7) valib seltsi auliikmed ja välisliikmed;
- 8) võtab vastu eelarve.

15. Seltsi üldkoosolek on otsustusjõuline, kui kohal
on üle poole seltsi liikmetest. Otsused võetakse vastu
linthäälteenamusega. Põhikirja muutmiseks on vaja, et seda
toetaks vähemalt kaks kolmandikku seltsi liikmetest.

16. Üldkoosolekutevahelisel ajal juhib seltsi tegevust
juhatuse, kes langetab otsused kõigis küsimustes, välja ar-
vatud üldkoosoleku pädevusse kuuluvad.

Seltsi esimees on ühtlasi seltsi juhatuse esimees.
Seltsi esimehe viibimisel seltsi tegevusest eemal annab ta
oma ülesanded üle juhatuse aseesimehele.

Juhatus on otsustusjõuline, kui kohal on üle poole ju-
hatuse liikmetest.

Otsuseid võtab juhatuse vastu linthäälteenamusega.

17. Seltsi esimees lahendab kõiki seltsi tööküsimusi,
andes oma tegevusest aru üldkoosolekule ja revisjonikomis-
jonile, esindab seltsi ja sõlmib seltsi nimel lepinguid.

18. Seltsi revisjonikomisjon revideerib seltsi põhi-
kirjast kinnipidamist ja finants-majanduslikku tegevust
ning esitab üldkoosolekule revideerimise aruande ja sellest
tulenevad ettepanekud.

19. Revisjonikomisjon valib oma koosseisust esimehe, aseesimehe ja sekretäri.

20. Revisjonikomisjoni liikmed võivad nõuandva hääl-
õigusega osa võtta seltsi juhatuse istungitest.

IV. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi vahendid

21. Seltsi majandusliku aluse moodustavad:

- 1) sisseastumis- ja liikmemaksud;
- 2) annetused ja toetused;
- 3) tulud väljaannete müügist;
- 4) muud laekumised.

V. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi tegevuse
lõpetamine.

22. Selts lõpetab oma tegevuse, kui:

- 1) üldkoosolek langetab sellekohase otsuse vähemalt kahe kolmandiku seltsi liikmete toetusel, või
- 2) TRÜ nõukogu otsustab lõpetada seltsi tegevuse.

23. Seltsi likvideerimisel läheb seltsi vara üle Tar-
tu Riiklikule Ülikoolile ja seda kasutatakse õigusteadus-
konna vajadusteks.

У с т а в

Академического общества правоведения Эстонии

1. Общие положения

1. Академическое общество правоведения Эстонии является добровольным объединением юристов, действующим при Тартуском государственном университете.

2. Деятельность Академического общества правоведения Эстонии базируется на принципах демократии, на инициативе его членов и общественной деятельности.

3. Академическое общество правоведения Эстонии преследует цели организационного объединения юристов ученых и юристов практиков, укрепления связей между правоведением и практикой, развития профессиональных контактов, распространения правовых знаний и демократизации законодательства.

4. Академическое общество правоведения Эстонии считает своими задачами:

- 1) повышение интереса к научной работе и развитие правоведения;
- 2) организацию академического общения юристов и проведение совместных мероприятий;
- 3) привлечение студентов и практиков к научной работе;
- 4) налаживание профессиональных контактов с юристами и организациями других союзных республик и зарубежных стран, с учеными и творческой интеллигенцией других специальностей;
- 5) дачу заключений по законодательству и законопроектам;
- 6) распространение правовых знаний;
- 7) проведение собраний, конференций и семинаров;
- 8) издательскую деятельность, рекомендацию к изданию и рецензирование;
- 9) сбор правовой информации и посредничество в ее передаче;
- 10) дачу заключений по юридическим вопросам учреждениям, предприятиям и организациям;
- 11) выработку мнений по юридическим вопросам, представляющим интерес для широкой общественности;
- 12) направление представлений по юридическим вопросам

ведомствам;

- 13) формирование профессиональной этики юриста;
- 14) увековечение памяти правоведа, родившихся, учившихся, живших или работавших в Эстонии;
- 15) защиту свободы научно-исследовательской работы и преподавательской деятельности.

5. Академическое общество правоведения Эстонии вправе:

- 1) открывать и закрывать счета и особые счета в кредитных учреждениях, совершать финансовые операции;
- 2) заключать договоры с государственными, кооперативными и общественными учреждениями, предприятиями и организациями;
- 3) назначать стипендии для развития правоведения, присуждать призы за выдающиеся достижения в области правоведения;
- 4) издать научные труды своих членов и материалы отражающие деятельность общества.

6. Академическое общество правоведения Эстонии обладает правами юридического лица. Оно имеет свою печать, штамп, эмблему и иную атрибутику.

II. Члены Академического общества правоведения Эстонии, их права и обязанности

7. Члены общества подразделяются на действительных членов, почетных членов, иностранных членов и членов-студентов. Действительными членами общества могут быть юристы, проживающие в Эстонской ССР либо получившие высшее образование в Тартуском государственном университете.

Почетным членом общества может быть избрано общим собранием общества лицо, имеющее особые заслуги в развитии правоведения либо в содействии деятельности общества.

Иностранным членом общества может быть избрано общим собранием общества лицо, которое имеет особые заслуги в развитии правоведения и общение с которым способствует развитию правоведения в Эстонской ССР.

Студенты юридического факультета ТГУ, изучающие право, могут быть приняты в общество в качестве членов

студентов. Член — студент участвует в деятельности общества, имеет право слова на собраниях общества, однако он не участвует в выборах органов общества и в голосовании. По окончании университета член — студент переводится по его желанию в действительные члены.

8. В члены Академического общества правоведения Эстонии правлением принимается лицо, подавшее соответствующее письменное заявление, признающее устав общества и желающее участвовать в деятельности общества.

9. Члены Академического общества правоведения Эстонии уплачивают вступительный взнос и ежегодные членские взносы, размеры которых устанавливаются общим собранием. Члены общества, не уплатившие без уважительных причин к 31 декабря членские взносы за календарный год, считаются выбывшими из общества.

10. Член общества вправе:

1) участвовать в деятельности общества в соответствии с целями и задачами, указанными в настоящем уставе;

2) избирать и быть избранным во все руководящие и ревизионные органы общества;

3) представлять этим органам предложения о деятельности общества и запросы по вопросам, касающимся общества;

4) участвовать в проводимых обществом мероприятиях;

5) выйти из общества, подав для этого письменное заявление правлению общества.

II. Член общества обязан выполнять требования настоящего устава и способствовать решению задач общества.

III. Структура и органы управления Академического общества правоведения Эстонии

12. Члены общества могут образовывать территориальные отделения и секции по отраслям.

13. Высшим органом общества является общее собрание, которое созывается ежегодно в октябре. Внеочередное общее собрание созывается по требованию председателя, правления, ревизионной комиссии общества либо не менее одной трети членов общества.

14. Общее собрание общества:

- 1) принимает устав общества и вносит в него изменения;
- 2) обсуждает основные вопросы деятельности общества и принимает по ним решения;
- 3) устанавливает размеры членских взносов и вступительного взноса;
- 4) определяет количественный состав правления и ревизионной комиссии;
- 5) избирает путем тайного голосования председателя, правление и ревизионную комиссию общества сроком на три года;
- 6) заслушивает и утверждает отчеты правления и ревизионной комиссии;
- 7) избирает почетных и иностранных членов общества;
- 8) принимает смету.

15. Общее собрание общества правомочно, если присутствует более половины членов общества. Решения принимаются простым большинством голосов. Для изменения устава требуется поддержка не менее двух третей членов общества.

16. В период между общими собраниями деятельностью общества руководит правление, которое принимает решения по всем вопросам, за исключением вопросов, относящихся к компетенции общего собрания.

Председатель общества является одновременно также председателем правления общества. В случае нахождения председателя правления.

Правление правомочно, если присутствует более половины членов правления.

Правление принимает решения простым большинством голосов.

17. Председатель общества разрешает все вопросы деятельности общества, он отчетывается в своей деятельности перед общим собранием и ревизионной комиссией, представляет общество и заключает договоры от его имени.

18. Ревизионная комиссия общества проверяет соблюдение устава общества и финансово-хозяйственную деятельность, представляет общему собранию отчет ревизии и вытекающие из него предложения.

19. Ревизионная комиссия выбирает из своего состава председателя, заместителя председателя и секретаря.

20. Члены ревизионной комиссии могут участвовать в заседаниях правления общества с правом совещательного голоса.

IV. Средства Академического общества правопедения Эстонии

21. Хозяйственную основу общества образуют:

- 1) вступительные и членские взносы;
- 2) пожертвования и пособия;
- 3) доходы от продажи изданий;
- 4) прочие поступления.

У. Прекращение деятельности Академического общества правопедения Эстонии

22. Общество прекращает свою деятельность, если:

- 1) общее собрание принимает соответствующее решение при поддержке не менее двух третей членов общества, либо
- 2) совет ТГУ решает прекратить деятельность общества.

23. При ликвидации общества его имущество переходит к Тартускому государственному университету и используется для потребностей юридического факультета.

Õigusteadlaste ühendused Eestis aastail 1919-1940

Peep Pruks

21. juunil 1988. a. toimus TRÜ aulas Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi (EAÕS) asutamiskoosolek. Kas äsjaloodud Tartu Riikliku Ülikooli juures tegutsema hakkav juristide vabatahtlik ühendus on esmane omataoline nähtus eesti õigus- kultuuri ajaloo või on tegemist varem eksisteerinud tradit- siooni taasaselustamisega - see küsimus jäi aga vastuseta. Küll koorus arutelust välja mõte, et probleem väärib süga- vamat uurimist. Seega on mõistetav teadushuvi eesti õigus- teadlaste seltside ja teiste toonaste ühistegevuse vormide vastu. Paraku puudub kuni viimase ajani ülevaade juristide seltsielust ning tegevusest. Muidugi on võimalik üht-teist erinevatest allikatest¹ teada saada, kuid kogu informat- sioon on väga laialti paisatud, killustatud ja seetõttu ka ebaterviklik.

Teatud määral püütaksegi käesolevas artiklis olemasole- vat lünka täita. Lühikäigus käsitletakse õigusteadlaste ühendusi ajavahemikul 1919-1940, keskendades põhitähelepanu Akadeemilise Õigusteaduse Ühingu. Viimast loeb EAÕS oma ajalooliseks eelkäijaks. Kas taoline järeldus on põhjendatud või mitte, selgubki edasise arutelu käigus.

Kahtlemata pole ühe kirjutise raamides võimalik põhja- likult analüüsida tolleaegset mitmekesisest seltsitegevust. Sellist eesmärki autor enesele ei seagi. Esiteks ei võimal- da seda olemasolevate ajalooallikate nappus, teisalt nõuab see üksikasjalikku uurimistööd, milleks antud artikkel pakub üksnes lähtekohad.

Ülevaate kirjutamisel on kasutatud Eesti NSV Riikliku Ajaloo Keskarhiivi materjale, juriidilises ajakirjas "Õigus" avaldatud andmeid ning TRÜ Teaduslikus Raamatukogus säilita- tavaid, nüüdseks rariteetideks muutunud trükiseid, näit. Akadeemilise Õigusteaduse Ühingu põhikiri, Eesti Õigustead- laste Seltsi tegevuse ülevaade jm.

Akadeemiline Õigusteaduse Ühing (AÕÜ)² registreeriti ülikooli valitsuse poolt 8. veebruaril 1924. a. Asutajateks

olid prof. J.Uluots, üliõpilased A.Osmann ja Fr.Praggi.³ Ühingu põhikiri avaldati "Postimehe" poolt trükituna Tartus 1925.a.⁴ Ühingu liikmeskonnast, tema struktuurist ja arvukusest annab ülevaate alljärgnev tabel.⁵

Tabel 1

Aastad	Liikmete üldarv	Õppejõude	Üliõpilasi	Mehi	Naisi
1924	72	1	71	66	6
1925	92	1	91	79	13
1926	62	1	61	52	10
1927	45	2	43	40	5
1928	47	2	45	44	3
1929	16	1	15	16	-
1933	66	10	56	-	-
1937	24	8	11	23	2

Perioodil 1924-1929 oli juhatus viieliikmeline, esimeheks oli algusest peale prof. J.Uluots. 1936/37 õa. kuulus ühingu juhatusse kolm õppejõudu, üks teaduslik stipendiaat ja üks üliõpilane. Esimeheks oli prof. A.Piip, abimeheks prof. E.Ein, peale nende kuulusid juhatusse veel dr.iur. N.Kaasik, Joh.Mägi ja sekretär V.Randmets.⁶ Ühingu asus õigusteaduskonna dekanaadis.⁷

Oma tegutsemise esimesel viiel aastal suutis ühing korraldada 22 referaatkoosolekut, kus esineti sama arvu referaatidega. Referentideks olid nii õppejõud kui ka üliõpilased (õppejõud 8 korral, üliõpilased 14 korral). Muuhulgas märkigem, et esinesid üksnes mehed. Referaatkoosolekul osalejate keskmine arv ulatus 30 isikuni.⁸ 1936/37.a. peeti 8 koosolekut, kusjuures ettekandmisele tuli 12 referaati. Referentide ring oli laienenud, üheksa õppejõu kõrval esines kaks vannutatud advokaati ning üks rahvuskogu liige. Osalejate keskmine arv küündis 54-ni.⁹ Kahjuks ei ole õnnestunud tuvastada referaatide temaatikat.

Olgugi, et AÕÜ tegevus väljendus peamiselt referaatkoosolekute pidamises, ei piirdunud üksnes ettekannetega. Alates 1929.a. esimesest poolaastast alustati tööd eesti

õigusteaduse oskussõnastiku koostamise alal,¹⁰ kusjuures selle tarviliku käsiraamatu väljaandmine nähti ette lähemas tulevikus.¹¹ 1934.a. ilmuski mainitud raamat pealkirjaga "Õigusteaduse sõnastik".¹²

Ühingu tegutsemine leidis väljundi kontaktide kehtestamises analoogiliste seltsidega, mis sel perioodil Tartus eksisteerisid. Jutt on Tartu Õigusteadlaste Seltsist.¹³ Viimase poolt välja antud ajakirja "Õigus" veergudel kõneldi korduvalt kahe seltsi vahelisest koostööst. Esimese taolise märke leiame ajakirja 1935.a. numbrist, kus mainitakse, et seltsi "juhatuse poolt on kaalutud koostöö võimalusi Akadeemilise Õigusteadusliku Ühinguga, mis võiks avalduda esijoonel ühiste referaatkoosolekute korraldamises".¹⁴ Väljapakutud ideed arutati hiljem aastapeakoosolekul. Aruandes öeldakse, et avaldati "mõtteid Tartu Õigusteadlaste Seltsi ja ülikooli juures asuva Õigusteadlaste Seltsi lähema koostöö suhtes".¹⁵ Samal aastal peeti ka ühiseid referaatkoosolekuid, mida soovitati jätkata tulevikus.¹⁶ Seltsi 1938.a. aastakoosolekul informeeris esimees K. Grau kohalolijaid sellest, et "on peetud 7 referaatkoosolekut, nendest 5 ühiselt õigusteaduse seltsiga Tartu Ülikooli juures. Osavõtt mitmesugune (18 kuni 200)".¹⁷

viimased faktilised andmed Akadeemilisest Õigusteaduse Ühingust pärinevad 1940-41 aastate pöördelisest ajajärgust. Vastavalt Eesti haridusministri poolt 1. augustil 1940.a. kehtestatud "Üliõpilaskondade ja nende organite ning üliõpilaskonventide ja nende liitude likvideerimise korrale" kuulusid need likvideerimisele hiljemalt 1. septembriks 1940.a.¹⁸ Otsuse § 3 p. 3 aga sätestas: "Selgitada üliõpilaskondade poolt seni ülalpeetud asutiste ja ettevõtete uutel alustel edaspidise tegevuse jätkamise vajadusi ja hoolitseda tarvilike asutiste ja ettevõtete uutel alustel töötamise võimaluste eest".¹⁹ Nimetatud punkt võimaldas ülikooli valitsusel säilitada ja korraldada ümber teatud seltside töö. Nende hulgas oli ka Akadeemiline Õigusteaduse Selts. Nii pöördus TRÜ rektor oma kirjaga 2. aprillist 1941 (Nr. 5262) Hariduse Rahvakomissariaadi poole palvega "luba-da säilitada Tartu Riikliku Ülikooli juures töötavate selt-

sidena...12. Õigusteaduse Selts (registreeritud T.Ü. juures 8.II 24.)". Kirjas öeldakse, et "tähendatud seltsid ja ühingu-
tuleksid reorganiseerimisele ja edaspidi töötaksid uutel
alustel".²⁰ Lõpuks läksid Akadeemilise Õigusteaduse Ühingu
ülesanded üle siiski ülikooli õigusteaduskonnale.²¹

Belöelduga on faktoloogiline materjal Akadeemilise Õi-
gusteaduse Ühingu kohta ammendatud.

Esitatud kronoloogiline ülevaade ja arvandmestik ei an-
na paraku sisulist vastust küsimusele, kas EAÕS on õigusta-
tud pidama oma eelkäijaks Akadeemilist Õigusteaduse Ühingut?

Akadeemilise Õigusteaduse Ühingu põhikirja (1925. a. re-
daks.) esimeses osas käsitletakse Ühingu eesmärki ja üles-
andeid.²² Paragrahvis 1 fikseeritakse: "Akadeemilise Õigus-
teaduse Ühingu eesmärgiks on koondada kõiki Tartu ülikooli
õigusteaduskonna üliõpilasi, et ühisel jõul ning laial ise-
tegevuse alusel kaasa aidata oma liigete arenemisele vasta-
valt neile ülesandele, mis teaduslik töö ja tegelik elu
igale õigusteadlasele ette seab". Paragrahvis 2 öeldakse:
"Oma eesmärgi saavutamiseks korraldab Ühing referaate, kõ-
ne- ja vaidlusõhtuid, kursusi, näitlikke kohtuid jne., an-
nab välja õigusteaduslikke ajakirju ja raamatuid, tarbekor-
ral selleks eritoimkondi ja sektsioone luues".²³

Võttes aluseks üksnes põhikirjaga sätestatu tuleb
nentida, et loomise momendil oli põhiliselt tegemist üli-
õpilasorganisatsiooniga, mille tegevuses osalesid ka teadus-
konna õppejõud. Selle kinnituseks on ka faktiandmed ühingu
liikmeskonna struktuurist (vt. tabel 1). Seega oli 1924. a.
Tartu ülikooli juurde asutatud ühing märksa kitsapiirilise
liikmeskonnalt ja ühingu ette tõstatatud ülesannetelt kui
1988. a. loodud EAÕS. Paraku ei saa me piirduda ainuüksi põ-
hikirjas fikseerituga, kuigi juristile omane mõttelaad tao-
list lähenemist eeldaks. Mõistuspärane on analüüsida olu-
korda laiemalt, s. o. väljuda ülikooli raamidest ja vaadel-
da toonast juristide seltsielu vabariigi tasandilt. Avaram
käsitusviis annab vastuse küsimusele, mis tingis "kitsa-
piirilisuse" ühingu põhikirjas.

Üldhinnanguna tuleb märkida, et ei kvantiteedilt ega
kvaliteedilt pole tolleaegne ja praegune seltsitegevus õi-

gussfääris võrreldavad. Ent vaadelgem kord tegutsenud seltsse, ühinguid ja teisi ühistegevuse vorme nende tekkimise järjekorras.

Esimeseks katseks ühendada vabariigi juristkonda oli Eesti Õigusteadlaste Seltsi²⁴ asutamine. See toimus 1915.a. lõpul. Põhikirjast registreeriti rahukogu poolt 7.novembril 1919.a. ja esimene koosolek peeti 30.novembril.²⁵ Seltsi juhatus hindas ise algaastate tegevust järgmiselt: "Nagu igal pool, nii ka siin olid alguses suured lootused seltsi tegevuse arenemise ja kasvamise peale, kuid tegelik elu näitas siiski pea, et meie õigusteadlased on töödega sedavõrd koorimatud, et nad seltsi tegevust sel määral arendada ei suuda, nagu see esialgu kavatsatud oli: mitmed avatud sektsioonid ei saanud tegevliigete puudumisel ühtegi koosolekut ära pidada, teised aga pidasid oma koosolekuid nii vähese liikmete arvuga, et koosolekust selle sõna tõsisel mõttes võis vähe juttu olla".²⁶ Muudatuse tõsi kaasa 1923.a. peakoosolek, mis kõrvaldas põhikirjast ilmsikstulnud tegevust raskendavad sätted. Samuti muudeti esialgset tegevusplaani: asutatud sektsioonide töö otsustati ühendada ning korraldada seltsi kõne- ja läbirääkimisõhtuid koos. See tõsi kaasa teatud edu. Ettekandekoosolekud muutusid osavõturohkemaks, samal ajal hakkas kasvama liikmete arv. Nagu juhatus märkis: "Kõik see on tõenduseks, et õigusteadlaste pere tunneb huvi seltsi tegevuse vastu ja et Eesti Õigusteadlaste Selts on tarvilik seltskondlik organisatsioon".²⁷ Seltsi liikmeskonnast ja tegevusest annab ülevaate tabel 2.

Tabel 2

Aastad	Liikmed	Referaatkoosolekud	Osavõtjad
1924	111	7	202
1925	123	15	282
1926	134	9	181
1927	137	-	-
1928	142	-	-
1929	115	6	-

Arutatavate probleemide valdkond oli väga mitmekesine. Seda kinnitavad ettekannete pealkirjad: "Uue kohtukorralduse

alused", "Rahvas riigivõimu teostajana", "Kodaniku teaduse õpetamine meie keskkoolides", "Tsiiviilkohtu ning -protsesse reform", "Kiriku ja riigi vahekord", "Õigusteadline ettevõtmistus Anglosaksi maades" jm.²⁹ Selts tegi koostööd Vannutatud Advokaatide Nõukoguga. Nii öeldakse Seltsi 1929. a. aruandes, et "mõned referaadid on vannutatud advokaatide abide poolt ette kantud seltsi referaadikoosolekul, mis olid siis ühendatud vannutatud advokaatide abide konverentsidega. Teiselt poolt on seltsi referaadikoosolekutele kutsutud külalistena osa võtma kõik advokatuuri liikmed, kes ei kuulu seltsi liikmete hulka".³⁰

Samaaegselt Eesti Õigusteadlaste Seltsi loomisega "tekis Tartu juristide peres tarvidus koondada siinseid õigus-teadlasi...noore riigi õigusliku elu korraldamise tööle".³¹ Seltsi asutamist kaaluti esmakordselt 22. aprillil 1920. a., mil oli kokku kutsutud Tartu Õigusteadlaste koosolek. Koosolekul pooldati üksmeelselt seltsi asutamist ja valiti komisjon (K. Grau, J. Kristelstein ja R. Rägo), kes pidid välja töötama põhikirja kavandi. Asutamiskoosolek peeti 31. mail 1920. a., mil võeti vastu ka seltsi põhikirja. Põhikirjale on asutajaliikmetena alla kirjutanud K. Parts, F. Karlson, K. Grau, P. Beniko ja R. Rägo.³²

Alates oma eksistentsi esimestest päevadest arendas selts aktiivset tegevust. Selle ilmeks tõenduseks oli juriidilise ajakirja "Õigus" väljaandmine, mille asutamine otsustati seltsi 23. juuni 1920. a. koosolekul. Toimetuse pöördumises lugejate poole öeldakse muuhulgas: "Tuhendeid on küsimusi, mis kerkivad seaduse loomisel ja nende tarvitamisel. Igal sammul tundub vajadus ajakirja järele, kuhu võiks pöörduda küsimustega ja mille veergudel leiaksid selgitust ja lahendust tekkinud küsimused".³³ Ajakirja otseseks ülesandeks pidi olema "puht-õigusteaduslike küsimuste teoreetiline lahendamine, ... õiguslikku ellu puutuvate praktiliste juriidiliste päevaküsimuste käsitlemine, juriidilise kirjanduse ja seadlusandluse ülevaade meil ja mujal riikides ning kohututegevuses".³⁴ Ajakiri, mida anti välja kahekümne aasta keskel, kujunes seltsi suuremaks ettevõtmiseks ning aitas tõhusalt kaasa õigusliku elu arendamisele.

Teiseks tähtsaks ülesandeks kujunes juriidiliste oskussõnade loomine, mis realiseerus iseseisva trükisena. Õigussõnastiku väljaandmine sai teoks koostöös ülikooli õppejõududega.

Referaatide korraldamine jättis aga soovida. See tegevussuund ei arenenud nii hoogsalt, nagu seda loodeti, ning mõned ettekanded jäid kuulajate vähesuse tõttu pidamata.

Omapärane nähtus tolleaegses ühistegevuses oli õigusteadlaste päevade läbiviimine. Mõtte algatajaks ja esimeste päevade korraldajaks oli Tartu Õigusteadlaste Selts. Küsimus otsustati jaatavalt seltsi koosolekul 27. novembril 1921 ja esimene taoline üritus toimus Tartu Ülikooli aulas 19. -20. aprillil 1922. a.³⁵ Päevade otstarbe võiks summeerida ühe lausega "et kõiki neid, kes tegevad on õigusteaduse või õigustegeluse alal, koondada selleks, et nende teadmisi, teadmusi ning vilumusi ära kasutada meie seadusandluse ja seadusi käsitlevate asutuste töö suhtes".³⁶ Õigusteadlaste päevad toimusid vaheldumisi Tartus ja Tallinnas, kus neid korraldas Eesti Õigusteadlaste Selts. Päevadel korraldatud arutelud aitasid tõhusalt kaasa seadlusandluse täiustumisele, kuna mitmed seal vastu võetud põhimõtted teostusid kehtivates seadustes.

Juristide koostöö ei piirdunud üksnes vabariigi raamidega. Aktiivselt otsiti kontakte lähimate naabritega. Eesti, Läti ja Leedu õigusteadlaste koostööle pandi reaalne alus Kaunases 21.-23. mail 1931. a. peetud kolme riigi õigusteadlaste konverentsil. Seal otsustati moodustada Balti riikide juristide alaline büroo, mille peamiseks ülesandeks kujunes vastastikuse informatsiooni vahetamise kõrval eeltööde tegemine kolme maa õiguse ühtlustamise alal. 12.-13. oktoobril 1931. a. Riias peetud büroo koosolekul võeti vastu büroo kodukord. Viimane kinnitati kolme riigi kohtuministrite poolt. Kodukorra järgi oli büroo kohtuministrite juures asuv ametlik asutis, mis koosnes kolmest rahvusosakonnast. Nende liikmed nimetas vastava riigi valitsus. Büroo rahvusosakondade vahel arenes võrdlemisi tihe koostöö, eriti vastastikuse informatsiooni vahetamise alal, aga ka artiklite vahetamises juriidiliste ajakirjade vahel.³⁷

Tuleme nüüd tagasi Akadeemilise Õigusteaduse Ühingu juurde. Nagu eeltoodust võib kogeda, oli juristide ühistegevus vormilt mitmekesine, kusjuures töötati üpris aktiivselt. Akadeemilise Õigusteaduse Ühingu moodustamise momendiks eksisteeris vabariigis kaks territoriaalselt suhteliselt iseseisvat seltsi. Neid mõlemat, samuti nagu kogu vabariigi õigusteadlaskonda ühendas õigusteadlaste päevade korraldamine. Oma organisatsioon puudus aga juristidel-teoreetikutel, s.o. ülikooli õppejõududel ja tulevastel õigusteadlastel - üliõpilastel. Kujunenud situatsioonis oli üsnagi loomulik see, et loodi iseseisev ühing Tartu Ülikooli juurde. On mõtetu nõuda, et asutatud akadeemiline organisatsioon oleks enese ette püstitanud ulatuslikumad eesmärgid, kui ta seda tegi. Akadeemilisel Õigusteaduse Ühingul polnud mõtet näiteks "taotleda juristidest teadlaste ja praktikute ühendamist, õigusteaduse ja praktika seoste tihendamist, erialaste kontaktide arendamist" jne., nagu seda ette näeb EAÕS-i põhikiri. Kõik see, mida taotleb praegune selts, oli tolleaegses õiguspraktikas kui mitte ideaalselt, siis ikkagi teatud määral olemas. Kahjuks oleme just tänaseks jõudnud kahetsusväärse olukorda, kus vabariigi õigusteadus kui selline on suures osas välja suretatud, olukorda, kus meil tuleb uuesti asuda taastama seda positiivset, mis kunagi eksisteeris.

Teisalt on EAÕS-i põhikirjaliste eesmärkide ja ülesannete avarus tingitud asjaolust, et tänaseks on vabariigis olemas ainult üks õigusteadlasi-juriste ühendav organisatsioon. Kas neid meie väikese vabariigi tingimustes rohkem vaja on või mitte, see jäägu praegusest arutelust välja. Kuid fakt on seegi, et EAÕS-i asutamiskoosolekul oli eesti juristkonnal esmakordselt võimalus avaldada arvamust ja välja öelda mõtted sellest, mis meil ametlikust õiguspraktikast ja teadusest vajaka jääb. Seetõttu on mõistetav, miks lahen dust nõudvate ülesannete ring sai väga ulatuslik. Küll langevad aga ühte 8. veebruaril 1924. a. Tartu Ülikooli juurde asutatud Akadeemilise Õigusteaduse Ühingu ja 21. juunil 1988. a. TRÜ juurde loodud Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi tegevusprintsiibid ja eesmärgid. Seega on mõistetav ning ajaloolise tõe seisukohalt õiglane, et EAÕS-i aasta-

koosolek otsustas 21.oktoobril 1988.a. lugeda enda eelkäijaks Akadeemilise Õigusteaduse Ühingu ja asutamiskuupäevaks 8.veebruari 1924.a.

A l l i k a d. K i r j a n d u s.

M ä r k u s e d.

1. Akadeemiline Õigusteaduse Ühing. Põhikirj. - Tartu, 1925; Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929. - Tartu, 1929; Eesti Õigusteadlaste Seltsi tegevuse ülevaade kuni 31. dets. 1926.a. - Tallinn, 1927.; Martinson K., Toom U. Akadeemilistest seltsidest Tartu Ülikoolis 1920 - 1940 ja nende liikmeskonnast// Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist IV. - Tallinn, 1983. - Lk. 60-68.; Tartu Ülikool sõnas ja pildis 1919-1932. - Tartu, 1932.; Toom U., Martinson K. Tartu Ülikooli akadeemiliste seltside tegevusest// Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist IV. - Tallinn, 1983. - Lk. 69-81.; Universitas Tartuensis. Eesti Vabariigi Tartu Ülikool ja üliõpilaskond sõnas ja pildis/ Koost. B. Kangro. - Lund, 1970.
2. Erinevates allikates nimetatakse ühingut erinevalt. Nii räägitakse Akadeemilisest Õigusteaduse Seltsist (Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929. - Tartu, 1929. - lk. 378.), Akadeemilisest Õigusteaduslikust Ühingust (Tartu Õigusteadlaste Seltsi aastapeakoosolek 23.VI 1934// Õigus. - 1935. - Nr. 5. - Lk. 238), ülikooli juures olevast õigusteadlaste seltsist (Tartu Õigusteadlaste Seltsi aastapeakoosolek 25. V 1936// Õigus. - 1936. - Nr. 5. - Lk. 264.) või Õigusteaduse Seltsist Tartu Ülikooli juures (ENSV RA KA, f. 2100, nim. 4, s. 101, l. 448.; Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli isiklik koosseis 1. detsembril 1935// Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetused. - Tartu, 1936. - C Annales XVI-XVIII. - Lk. 22.), Asi oli selles, et 28. mail 1935.a. nimetati AÕÜ ümber Õigusteaduse Seltsiks Tartu Ülikooli juures (Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli isiklik koosseis 1. detsembril 1935// Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetused. - Tartu, 1936. - C Annales XVI-XVIII. - Lk. 22.).

3. Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929. - Tartu, 1929
- Lk. 378.
4. Akadeemiline õigusteaduse ühing. Põhikirj. - Tartu, 1925.
5. ENSV RAKA, f. 2100, nim. 4, s. 101, l. 448.; Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929. - Tartu, 1929. - Lk. 378.; Martinson K., Toom U. Akadeemilistest seltsidest Tartu Ülikoolis 1920-1940 ja nende liikmeskonnast//Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist IV. - Tallinn, 1983. - Lk. 63.
6. ENSV RAKA, f. 2100, nim. 4, s. 101, l. 448.
7. Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli isiklik koosseis 1. detsembril 1935//Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli Toimetused. - Tartu, 1936, - C Annales XVI-XVIII. - Lk. 22.
8. Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929. - Tartu, 1929. - Lk. 378.
9. ENSV RAKA, f. 2100, nim. 4, s. 101, l. 448.
10. Õigusteaduslikkude oskussõnade väljatöötamine//Õigus. - 1929. - Nr. 2. - Lk. 63.
11. Tartu Ülikool sõnas ja pildis 1919-1932. - Tartu, 1932. - Lk. 45.
12. Toom U., Martinson K. Tartu Ülikooli akadeemiliste seltside tegevusest//Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist IV. - Tallinn, 1983. - Lk. 75.
13. Kasutusel oli ka nimetus Tartu Eesti Õigusteadlaste Selts (Tartu Eesti Õigusteadlaste S-i teadaanne IX Õigusteadlaste päeva asjus Tartus 24. ja 25. apr. 1930. a.//Õigus. - 1929. - Nr. 10. - Lk. 352.
14. Tartu Õigusteadlaste Seltsi aastapeakoosolek 31. V 1935//Õigus. - 1935. - Nr. 5. - Lk. 238.
15. Tartu Õigusteadlaste Seltsi aastapeakoosolek 25. V 1936//Õigus. - 1936. - Nr. 5. - Lk. 264.
16. Tartu Õigusteadlaste Seltsi aastapeakoosolek 22. mail 1937//Õigus. - 1937. - Nr. 5. - Lk. 231.
17. Tartu Õigusteadlaste Seltsi aastapeakoosolek 10. juunil 1938. a.//Õigus. - 1938. - Nr. 8. - Lk. 380.
18. ENSV RAKA, f. R-355, nim. 1, s. 17, l. 16.
19. Ibid.
20. ENSV RAKA, f. R-355, nim. 1, s. 17, l. 29.
21. Martinson K., Toom U. Akadeemilistest seltsidest Tartu

- Ülikoolis 1920-1940 ja nende liikmeskonnast//Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist IV. - Tallinn, 1983. - Lk.67.
22. Akadeemiline Õigusteaduse Ühing. Põhikirj. - Tartu, 1925. - Lk. 3.
23. Ibid.
24. Seltsi tuntakse ka selliste nimetuste all nagu Tallinna Eesti Õigusteadlaste Selts (Ajakirja "Õigus" sisukord 1929 aastal. - Tartu, 1929. - Lk. 5.), Tallinna Õigusteadlaste Selts (Tallinna Õigusteadlaste S. 1929.a. tegevuse aruanne//Õigus. - 1930. - Nr.5. - Lk. 240.) või Eesti Õigusteadlaste Selts Tallinnas (Eesti Õigusteadlaste Selts Tallinnas//Õigus. - 1929. - Nr. 2. - Lk. 63.).
25. Eesti Õigusteadlaste Seltsi tegevuse ülevaade kuni 31. dets. 1926.a. - Tallinn, 1927. - Lk. 3.
26. Ibid.
27. Ibid.
28. Ibid., l. 4-7.; Tallinna Õigust. S. 1929.a. tegevuse aruanne//Õigus. - 1930. - Nr. 5. - Lk. 240.
29. Eesti Õigusteadlaste Seltsi tegevuse ülevaade kuni 31. dets. 1926.a. - Tallinn, 1927. - Lk. 4-6.
30. Tallinna Õigust. s. 1929.a. tegevuse aruanne//Õigus. - 1930. - Nr. 5. - Lk. 240.
31. Tartu Õigusteadlaste Seltsi 15.aastapäeva puhul//Õigus. - 1935. - Nr. 4. - Lk. 145.
32. Tartu Õigusteadlaste Seltsi peakoosolek//Õigus. - 1931. - Nr. 3. - Lk. 132.
33. Lugejatele//Õigus. - 1920. - Nr. 1. - Lk. 1.
34. Tartu Õigusteadlaste Seltsi 15.aastapäeva puhul//Õigus. 1935. - Nr.4. - Lk. 145.
35. Esimene Õigusteadlaste päev Tartus//Õigus. - 1922. - Nr. 4. - Lk. 97-104.
36. Esimesel Õigusteadlaste päeval, 19. ja 20.aprillil 1922.a., vastu võetud teesid//Õigus. - 1923. - Nr. 2. - Lk. 34.
37. Eesti-Läti-Leedu Õigusteadlaste büroo koosolek Tallinnas 29. ja 30.märtsil 1935//Õigus. - 1935. - Nr. 3. - Lk. 129-136.

I. Ühingu eesmärk ja ülesanded.

§ 1. Akadeemilise õigusteaduse Ühingu eesmärgiks on koondada kõiki Tartu ülikooli õigusteaduskonna üliõpilasi, et ühisel jõul ning laial isetegevuse alusel kaasa aidata oma liigete arenemisele vastavalt neile ülesandele, mis teaduslik töö ja tegelik elu igale õigusteadlasele ette seab.

§ 2. Oma eesmärgi saavutamiseks korraldab Ühingu referaate, kõne- ja vaidlusõhtuid, kursusi, näitlikke kohtuid jne.; annab välja õigusteaduslikke ajakirju ja raamatuid, tarbekorral selleks eritoimkondi ja sektsioone luues.

II. Ühingu liikmed, nende õigused ja kohustused.

§ 3. Ühingul on tegev-, toetajad ja auliikmed.

§ 4. Tegevliigeteks võivad olla Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppejõud ja üliõpilased.

§ 5. Tegevliikmeid võtab vastu Ühingu juhatus.

§ 6. Tegevliikmed maksavad üldkoosoleku poolt kindlaks määratud suuruses iga-aastast liikmemaksu, mis võrdsetes osades hiljemalt 15. oktoobriks ja 15. veebruariks ära tasutakse.

§ 7. Toetajateks liigeteks võivad olla üliõpilased ja teised akadeemilise haridusega isikud.

§ 8. Toetajaid liikmeid võtab vastu üldkoosolek juhatuse ettepanekul.

§ 9. Toetajad liikmed maksavad iga-aastast liikmemaksu, mille alammäär üldkoosoleku poolt kindlaks määratakse ja

mis jooksva aasta eest hiljemalt 15. veebruariks ära tasutakse.

§ 10. Auliigeteks võib valida kõrgema haridusega õigusteadlasi kodu- ja välismaalt nende iseäraliste teenuste põhjal õigusteaduse alal.

§ 11. Auliikmed valitakse üldkoosoleku poolt juhatuse ettepanekul. Auliikmed on vabad igasugustest maksudest Ühingu kasuks.

§ 12. Iga tegev- ja toetaja liige, kes selles põhikirjas ettenähtud tähtaegadeks jooksva aasta eest liikmemaksu ära ei ole tasunud, loetakse Ühingust lahkunuks.

§ 13. Liikmed võivad Ühingust igal ajal lahkuda, olles kohustatud sellest juhatusele kirjalikult teatama.

§ 14. Liikmeid, kes oma tegevusega Ühingule kahju toovad, võib üldkoosolek Ühingust välja heita.

§ 15. Hääleõigus on Ühingu tegevliigetel. Toetaja- ja auliigetel on ainult sõnaõigus.

III. Ühingu õiguslik ja majanduslik seis.

§ 16. Ühingu asub Tartu ülikooli juures. Tal on oma pitsat pealkirjaga: "Akadeemiline Õigusteaduse Ühingu Tartus".

§ 17. Ühingu tuluallikateks on liikmemaks, toetussummad, annetused ja muud sissetulekud.

IV. Ühingu organid.

§ 18. Ühingu organid on üldkoosolek, b) juhatus, c) revisjonkomisjon.

a) Ü l d k o o s o l e k .

§ 19. Üldkoosolekud on korralised ja erakorralised. Korralised üldkoosolekud kutsutakse kokku juhatuse poolt kord semestris; erakorralised koosolekud kutsutakse kokku 1) juhatuse otsusel, 2) revisjoni komisjoni ja 3) 1/10

liigete nõudmisel.

§ 20. Üldkoosolekule alluvad: a) läinud aasta aruande kinnitamine, b) eelarve ja tegevuskava läbivaatamine ja kinnitamine, c) juhatuse, revisjonkomisjoni ja toimkondade valimine, d) kodukordade kinnitamine, e) toetajate liigete vastuvõtmine, f) auliigete vastuvõtmine, g) liigete Ühingu väljaheitmine, h) põhikirja muutmine, i) Ühingu tegevuse lõpetamine.

§ 21. Üldkoosolek on otsusvõimeline, kui on koos vähemalt 1/10 tegevliigetest, ja teeb otsused lihthälteenamusega. Auliigete vastuvõtmiseks on tarvilik 2/3-line häälteenamus.

§ 22. Küsimuste otsustamisel, mis § 20 tähtede g, h, i all tähendatud, nõutakse vähemalt poolte tegevliigete koosolekust osavõtmist, kus juures otsused 2/3 häälteenamusega tehakse.

§ 23. Hääletamine on avalik, kui keegi liigetest kindist hääletamist ei nõua.

§ 24. Kui tarvilik arv liikmeid koosolekule ei ilmu, kutsutakse mitte varem kui ühe nädala pärast uus koosolek kokku, mis kokkutulnud liigete arvu peale vaatamata pidamata jäänud koosoleku päevakorras olevates küsimustes otsusvõimeline on.

§ 25. Üldkoosolekuid juhatab Ühingu esimees või abiesimees, protokoll kirjutab Ühingu sekretär või tema abi. Kui arutusel on juhatuse tegevus või kui esimees ja abiesimees koosolekult puuduvad, valitakse juhataja koosoleku poolt.

b) J u h a t u s .

§ 26. Ühingu juhatatus on 5-liikmeline: esimees, abiesimees, sekretär, sekretäri abi ja laekahoidja. Juhatuse liikmed valitakse üheks aastaks üldkoosoleku poolt.

M ä r k u s : Üldkoosolek valib Ühingu esimehe, kuna teised valitud juhatuse liikmed ametid omavahel ära jaotavad.

§ 27. Üldkoosolek valib samuti üheks aastaks juhatuse

liigetele vähemalt kolm asemikku, keda mõne juhatuse liikme lahkumisel aasta keskel juhatusesse kutsutakse valimistel saadud häälte arvu järjekorras.

M ä r k u s : Lahkub esimees juhatusest, valitakse uus esimees üldkoosoleku poolt.

§ 28. Juhatuse: a) esitab Ühingu, b) võtab vastu Ühingu tegevliikmeid, c) seab kokku aasta aruanded, eelarve ja töökava, d) kutsub kokku üldkoosolekud ja teostab nende otsusi, e) otsustab muud üldised edasilükkamata iseloomuga Ühingu puutuvad küsimused. Juhatuse lähema töökava ja võimupiirid määrab ära kodukord selle põhikirja alusel.

§ 29. Üksikute juhatuse võimupiiridesse kuuluvate küsimuste arutamiseks ja läbiviimiseks, mis laiemat kaasabi vajavad, on juhatusel õigus kokku kutsuda asjaajamiskoosolekuid, milliste kohta kvoorumi ei nõuta.

§ 30. Juhatuse koosolek on **otsusvõimeline**, kui on koos vähemalt kolm liiget, nende hulgas esimees või abiesimees.

§ 31. Kõik küsimused otsustatakse juhatuses lihthäälteenamusega. Häälte pooleks jagunemisel on juhataja hääl otsustav.

c) R e v i s j o n k o m i s j o n .

§ 32. Revisjonkomisjoni valitakse kolm liiget ja vähemalt kaks asemikku üldkoosoleku poolt üheks aastaks.

§ 33. Revisjonkomisjoni ülesandeks on revideerida Ühingu majanduslist tegevust, läbi vaadata juhatuse poolt kokkuseatud aastaaruanne. Oma tegevuse ja revideerimise tagajärgede kohta esitab revisjonkomisjon üldkoosolekule aruande.

V. Ühingu tegevuse lõpetamine.

§ 34. Ühingu lõpetab oma tegevuse üldkoosoleku otsuse järele.

§ 35. Ühingu tegevuse lõpetamisel läheb Ühingu varan-

duš Tartu ülikooli õigusteaduskonnale.

Üldkoosoleku nõukogu koosolekul 8. II 1924. a. läbiha-
rutatud ja otsustatud registreerida.

"Postimehe" trükk, Tartus 1925.

KOHTUVÄLISED REPRESSIOONID EESTIS

1940-1950ndail AASTAIL

Herbert Lindmäe

Üheks märksõnaks 1940-1950ndate aastate Eesti ajaloo-sündmuste õiguslikul käsitlemisel on kohtuvälised repressioonid, mis tähendavad inimeste karistamist väljaspool õigusemõistmise sfääri.

Kohtuväliste repressioonide käsitluses tuleb sellel ajalooperioodil eristada kõigepealt neid repressioone, mis leidsid aset nõukogude võimu ajal, ja neid, mis pandi toime Eestis Saksa okupatsiooni aastatel (1941-1944). Viimaseid on uuritud küllaltki põhjalikult ja neile on antud nii Nõukogude kriminaalseadusest kui ka rahvusvahelisest õigusest tulenev õiguslik hinnang. Seda kinnitab sõjajärelaste kriminaalvastutusele võtmine. Seetõttu puudub praegu vajadus nende sündmuste süvakäsitluseks.

Nõukogude võimu ajal Eestis toimepandud kohtuvälised repressioonid on olnud viimasel aastal püsivalt tähelepanu keskmes. Nendest on meie ajakirjanduses korduvalt kirjutatud. Vaatamata sellele ei ole kõnesolev teema kaugeltki veel ammendatud ja kõiki küsimusi vajaliku üksikasjalikkusega uuritud. Samuti puudub senini kohtuväliste repressioonide kohta riiklikul tasandil antav normatiivne poliitiline ja õiguslik hinnang. Sellest tulenevalt ongi tarvis kohtuväliseid repressioone käsitleda ka Eesti juristide laiemal foorumil. On vaja hajutada selles valdkonnas inimeste teadvusse sadestunud pooltõtt ja valet, saada lahti nende sündmuste õigustamiskrambist ja sobivaks seletamisest.¹

Nõukogude võimu ajal Eestis toimepandud kohtuväliste repressioonide puhul tuleb eristada kolme repressioonivormi:

¹ Vt. Eesti parteiorganisatsioonide ülesanded XIX üleliidulise parteikonverentsi ja NLKP Keskkomitee 1988.a. juulipleenumi otsuste täitmisel: EKP Keskkomitee esimese sekretäri Vaino Väljase ettekanne - "Rahva Hääl", 10.septembril 1988.

- 1) küüditamine (s.o. eriasumisele saatmine e. deporteerimine);
- 2) inimeste paigutamine vangilaagritesse;
- 3) mõrvamine.

Kõik need kohtuvälised repressioonid toimusid kas üheaegselt läbiviidavate massiahtsioonidena või süsteempäras-
te üksikaktide näol. Represseeritute suhtes kohaldatav re-
pressioonivorm võis muutuda: osa küüditatutest hiljem vangis-
tati, osa vangistatutest mõrvati.

Üheaegselt läbiviidavateks massiahtsioonideks olid kõi-
gepealt 1941. a. juuni- ja 1949. a. märtsiküüditamine. Need
olid kõige ohvriterikkamad.

Eesti NSV Siseministeeriumi 10. veebruari 1988. a. and-
metel saadeti 1941. a. juuniküüditamise ajal Eestist välja
5.978 inimest.¹ Seda arvu tuleb aga pidada ebatäpseks. Nii
on ajakirjanduses kinnitatud, et eriasumisele saadeti vähe-
malt 5.978 inimest.² Küüditati sotsiaalselt ohtlikuks loe-
tud isikute perekonnaliikmed.

1949. a. märtsiküüditamisel saadeti Eestist välja kõige-
pealt perekonnad, kelle mõni liige oli kas poliitilise kuri-
teo toimepanemise eest süüdi mõistetud, välismaale põgenenud
või ennast metsas varjanud. Neil põhjustel küüditati olemas-
olevatel andmetel 13.480 inimest. Koos nendega küüditati
7.180 nn. kulakliku perekonna liiget. Seega saadeti Eestist
selle massiahtsiooni läbiviimisel välja 20.660 inimest.³ Teis-
tel andmetel küüditati 1949. a. märtsis 20.702 inimest.⁴

Väljasaatmiseks oli ette nähtud 7.500 perekonda -
22.326 inimest. Peale selle oli veel reserv - 1.906 perekon-
da. Küüditamisel tuli võtta inimesi reservist siis, kui kõi-
ki selleks esialgu ettenähtuist ei õnnestu kätte saada.⁵ See-
ga oli küüditamise plaan ja kindlustatud selle täitmiseks va-
jalik reserv.

¹ Vt. Täpsustame mõningaid arve. - "Rahva Hää", 10. veebruaril 1988.

² Vt. K. Kimmel. Kõik ebaseaduslikult represseeritud tu-
leb rehabiliteerida. - "Rahva Hää", 7. juulil 1988.

³ Vt. samas.

⁴ Vt. E. Laasi. Mõnede lünkade täiteks. - "Sirp ja Va-
sar", 27. novembril 1987.

⁵ Vt. samas.

Neile kahele kõige ohvriterikkamale massiaktatsioonile lisandus veel teisigi vähemulatuslikke küüditamise massiakt-sioone. Nii toimus 1.-3.juulini 1941 täiendav küüditamine Eesti läänesaartel. Sel korral küüditati Saare- ja Hiiumaalt, Muhumaalt ja Vormsililt rohkemgi rahvast kui 14. juunil.¹

1945.a. suvel saadeti Eestist välja perekonnad, kus üks või mõlemad abikaasad olid sakslased. See küüditamine hõlmas 342 inimest. Deporteerimisel oli aluseks NSV Liidu Siseasja-de Rahvakomissariaadi 7. veebruari 1945. a. direktiiv nr. 1/2144.

1951. a. saadeti Erinõupidamise otsuste alusel Eestist eriasumisele 259 keelatud ususektide liiget.

Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 11. märtsi 1952.a. seadlusele saadeti pärast karistuse kandmist oma va-rem küüditatud perekonnaliikmete juurde eriasumisele kõik poliitiliste kuritegude eest süüdimõistetud isikud, samuti osa nn. kulakuid, kes enne perekonna väljasaatmist olid riiklike kohustuste täitmata jätmise eest karistatud vabadusekaotuse-ga. Neid oli 4.831.²

Teine repressioonivorm oli inimeste vangilaagritesse paigutamine. Tähelepanuväärne on, et tolleaaja seadusandlus tundis ja kasutas ka kontsentratsioonilaagri mõistet.³

Inimeste paigutamisel vangilaagritesse oli üheaegselt läbiviidavaks massiaktsooniks näiteks 1941.a. juuniküüditami-se ajal perekondadest eraldatud perekonnapeade vangistamine. Nad moodustasid nn. grupi "A". Vangistatuid oli praegus-tel andmetel 4.179. Seega viidi 1941.a. juunis koos küüditatu-tega ära Eestist üheaegselt vähemalt 10.157 inimest.⁴ Samal ajal areteeriti üheaegse massiaktsoonina hulgaliselt veel

¹ Vt. H. Ligi. Sünge tähtpäev. - "Saarte Hääl", 2. juu-lil 1988.

² Vt. K. Kimmel. Kõik ebaseaduslikult represseeritud tu-leb rehabiliteerida. - "Rahva Hääl", 7. juulil 1988.

³ Vt. NSVL KTK ja RKN määrus 7. augustist 1932 "Riiklike ettevõtete, kolhooside ja kooperatiivide vara kaitse ja ühis-kondliku (sotsialistliku) omandi kindlustamise kohta" / VNFSV kriminaalkodeks: Ametlik tekst muudatustega kuni 1. augusti 1944. a. - M.: NSVL kohturk. jur. Kirjastus, 1976.

⁴ Vt. Bürokratia sulane või tõe teener? II //Horisont, 1988, nr. 5, lk. 10.

22. Territoriaalkorpused teeninud eesti ohvitseri.¹ Raadiovestluses esinenud Oskar Uluotsa sõnutsi oli nende arv 363.

Massimõrvadest tuleb nimetada kõigepealt 8. - 9. juulil 1941. a. Tartu vanglas 193 inimese mõrvamist,² ning 1941. a. juulikuus Kuressaare linnuse hoovis 79 inimese massimõrva.³ Niisuguseid massimõrvu pandi meie ajakirjanduse andmetel toime veel Viru-Kabala ümbruses, Urvastes, Kosel, Liival, Viljandis, Kadriinas, Noarootsis, Ruhnus ja mujal.⁴

Kohtuväliste massirepressioonide süsteemipärased üksikaktid algasid juba enne, kui Eesti inkorporeeriti 6. augustil 1940.a. NSV Liidu koosseisu. Nii küüditati Eesti Vabariigi sõjavägede ülemjuhataja kindral Johan Laidoner koos abikaasaga 19. juulil, vabariigi president Konstantin Päts aga 30. juulil.⁵

Vangistati arvukalt eesti poliitika- ja avaliku elu tegelasi, sõjaväelasi, samuti Eesti Vabariigis mitmesugustel ametikohtadel töötanud ametiisikuid - kohtunikke, prokuröre, kaitseliiduohvitseri, politseiametnikke jpt. vaenlaste hulka arvatud isikuid. Vangistamised kestsid 1950ndate aastateni. See toimus süsteemipäraste üksikaktidena. Paljudele nende hulgast langetas Erinõupidamine hiljem surmaotsuse. Ainuüksi 1940. - 1941. a. vangistati 7.043 inimest.⁶

1946.-1947. a. toodi Eestisse tagasi 1941. a. küüditatute lapsed, kes olid jäänud ilma emata. 1949. a. märtsiküüditamisel jäeti nad kõrvale, kuid hiljem, sama aasta lõpukuudel küüditati nad uuesti Siberisse.⁷

¹ Vt. E. Laasi. Mõnede lünkade täiteks. - "Sirp ja Vasar", 27. november 1987.

² Vt. Tartu terroriohvid ümber maetud. - "Postimees", 12. mail 1942.

³ Vt. E. Püüa. See oli jõnker omavoli. - "Saarte Hääl", 14. juulil 1988; H. Rauniste. Nende piina pigistused, nende vaeva väsimused kostku meile kustumata. - "Saarte Hääl", 13. septembril 1988; Nädala nägu. - "Saarte Hääl", 20. septembril 1988.

⁴ Vt. M. Laar. Veel repressioonidest ja ajaloolisest mälust: Toimetuselt. - "Sirp ja Vasar", 16. septembril 1988; Eestimaal rahvaste foorum. - "Edasi", 27. septembril 1988.

⁵ Vt. 1940.? - "Edasi", 26. juulil 1988.

⁶ Vt. E. Laasi, J. Tamme. Üiend. - Tallinn, 19. sept. 1988.

⁷ Vt. K. Lomp. Kaks korda Siberis. - "Rahva Hääl", 8. juulil 1988.

Niisuguste süsteempäraste üksikaktidega, samuti nagu üheaegselt läbiviidud massiaktisioonidegagi repressiooni tuhandeid inimesi. Seetõttu võib kõiki neid kohtuväliseid repressioone pidada põhjendatult massirepressioonideks.

Mõistagi ei ole õige neid kohtuväliseid massirepressioone Eestis käsitleda lahus NSV Liidus 30ndatel aastatel toimunu üldpildist. Need ei olnud Eestis kohalike iseärasuste pinnalt omapäi ettevõetud aktisioonid: käsud ja keelud tulid ju Moskvast. Vaevalt kohalik võim selliseid massirepressioone ise ette nägi, veel enam - ise ette võtta võis. Niisugust arvamust kinnitavad 1940. a. ajakirjanduses avaldatud sõnavõttud. Nii veendi tollal inimesi selles, et "... jutud Siberisse saatmisest on provokatsioon ja jaburdus. Tegu on "sakste" sepitsusega."¹ Repressioonide võimalus oli välis-
tatud ka Eesti NSV siseministri abi H. Habermanni pöördumises Eesti politsei poole: "... Vaba Eesti politseinikud! Teie kaudu teostas haihtunud purutagurlik valitsus oma rahva rõhumist ja ekspluateerimist kitsa rahavürstide-klike huvides. Uus Eesti valitsus vabastab teid rahva rõhumise teostamisest. Ta kutsub teid üles ja nõuab teilt olla vahendajaks rahva ja valitsuse vahel, hoolitseda koos valitsusega Eesti rahva töötava ja loova osa heakäekäigu eest ... Rahvas kartis ja põl-
gas teid. Õpetage teda nüüd teid austama ja armastama!"² See optimistlik ja ajastu vaimule vastavas toonis väljapeetud sõnavõtt pidi andma politseiametnikele edasiseks tööks kindlustunde, sealhulgas ka neile paljudele, kes üsna pea langesid massirepressioonide ohvriks.

Stalinismile omaste ettekujutuste järgi peeti kohtuväliseid massirepressioone klassivõitluse teravnemise teesist lähtudes paratamatult vajalikeks aktisioonideks. Samas tuleb aga tunnistada, et sellelaadsed barbaarsused Eestis ei ole stalinismi esmasünnitus. Eestimaa ajaloost on neid teada varemastki ajast. Nii laskis Ivan Julm Liivi sõja ajal 1565.a.

¹ Vt. Kolhooside hirm. - "Kommunist", 9. juulil 1940.

² Vt. Politseileht, 13. juulil 1940, lk. 279 - 280.

küüditada Tartust kõik saksa soost elanikud, vahet tegemata noorte ja vanade, haigete ja tervete vahel. Küüditatud viidi lotjadel Pihkvasse ja sealt edasi riigi sisemaile. Sel moel küüditati Eestist umbes 1.000 inimest.¹

Peeter I käsul küüditati 18. veebruaril 1708 Tartust kogu saksa soost elanikkond - 824 inimest ja saadeti Vologda sihis teele. Ülejäänud linlased - 650 eestlast aeti linnast välja. Tühjaks tehtud linn hävitati. Seda sündmust kirjeldab Puhja köster Käsü Hans oma kaebelaulus "Oh! ma vaene Tardo liin!"²

Kohtuvälistele massirepressioonidele on antud erinevaid poliitilisi ja õiguslikke hinnanguid. Need on muutunud ja teisedunud kooskõlas Eestis toimuva demokratiseerimisprotsessiga. Selles arengus võib täheldada kolme kontseptsiooni, mille sisu on:

- 1) massirepressioonide täielik õigustamine;
- 2) massirepressioonide osaline õigustamine;
- 3) massirepressioonide täielik ja tingimusteta hukkamõistmine ja nende tunnistamine kuritegudeks inimese vastu.

Esimene, mitu aastakümnet püsinud ametlik kontseptsioon on avalikult inimvaenulik. Selle järgi olid massirepressioonid hädavajalikud aktsioonid. Nad olid tingitud sõjaohust ja üha teravnevast klassivõitlusest. Represseeriti vaenlasi ja süüdlasi, kusjuures tehti ka mõningaid vigu. Näiteks leiti 1941. a. juuniküüditamise õigustamisel, et "... ühelt poolt jäid paljud tõelised vaenlased tabamata..., teiselt poolt aga saadeti kuigipalju välja ka täiesti ilmsüütuid inimesi..."³ Siit ilmneb, et massirepressioonid oleksid pidanud olema veelgi ulatuslikumad, hõlmamaks kõiki vaenlasi.

Samast kontseptsioonist lähtus ka Karl Vaino EKP KK 1988. a. jaanuaripleenumil esitatud aruandes, kus ta tunnistas: "... Kõik (minu sõrendus - H.L.) süütult kannatada saanud

¹ Vt. Venelaste osa Tartu saatuses. - "Postimees", 21. oktoobril 1941.

² Vt. Venelaste osa Tartu saatuses. - "Postimees", 25. oktoobril 1941; U. Salo. Oh! ma vaene Tardo liin! - "Edasi", 11. augustil 1988.

³ Vt. Kui tahame elada edukalt reaalses maailmas. - "Kodumaa", 22. juulil 1987.

on rehabiliteeritud."¹ Tollal oli rehabiliteeritud ainult 1.629 inimest. Seega pidid tema arvamist ja arusaamist mööda kõik ülejäänud tuhanded represseeritud oléma süüdlased. Veel 10. veebruaril 1988 toetati ajakirjanduses väljasaadetute kohta arvandmete esitamisel seda ametlikku seisukohta ning nenditi ainuüksi, et "... kahjuks sattus nende hulka ka süütuid."²

Niisugusele käsitlusele on oma sisult küllaltki lähedane teine kontseptsioon, mille järgi represseeriti ebaseaduslikult ainult osa inimesi.³ Selle kontseptsiooni teoreetilised alused on esitatud kurikuulsas ETA materjalis "Klassivõitlus Eestis 1940 - 1950ndail aastail", kus väidetakse, et kõlbeliselt ja humanistlikult seisukohalt ei saa õigustada üksnes perekondade küüditamist.⁴ Järelikult saab ja tuleb õigustada seda poliitilisest ja õiguslikust seisukohast. Nn. kulakute väljasaatmine ja Erinõupidamise otsuste alusel toimunud kohtuvälised massirepressioonid loetakse ETA materjalis täiesti seaduspärasteks. Niisugune seisukoht kajastub ka Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi juurde loodud "Kodanike 1941. ja 1949. a. eriasumisele saatmise seaduslikkuse kontrolli töögrupi" 3. juuni 1988. a. töökoosoleku ettepanekutes.⁵ Neis tunnistatakse ebaseaduslikuks üksnes perekonna-liikmete väljasaatmine.

Esitatud seisukohtade õiguslikul hindamisel tuleb nentida, et massirepressioonide täielikuks või osaliseks õigustamiseks puudub igasugune seaduslik alus. Nad on konstitutsioonivastased. Nii sätestati Nõukogude Sotsialistlike Va-

¹ Vt. Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee VII pleenumil esitatud EKP Keskkomitee büroo aruanne "Tööst uutmise juhtimisel Vabariigi parteiorganisatsioonis." - "Rahva Hääl", 19. jaanuaril 1988.

² Vt. Täpsustagem mõningaid arve. - "Rahva Hääl", 10. veebruaril 1988.

³ Vt. O. Miil. Faktid väljamõeldiste vastu: Kes ja kuidas püüab ajaloo najal spekuloida? - "Õhtuleht", 22. juunil 1988.

⁴ Vt. Klassivõitlus Eestis 1940-1950ndail aastail - "Rahva Hääl", 20. märtsil 1988.

⁵ Kui lähtuda sellest, et küüditamiste näol oli tegu kuritegudega inimsuse vastu, siis on töögrupp võtnud endale ülesande kontrollida inimsusevastaste kuritegude seaduslikkust.

bariikide Liidu 1936. a. konstitutsioonis, et õigusemõistmist NSV Liidus teostavad ainult selleks ettenähtud kohtud (§ 102); NSV Liidu kodanikele kindlustatakse isikupuutumatus. Kedagi ei tohi vahistada muidu, kui kohtu määruse põhjal või prokurööri sanktsiooniga (§ 127); Kodanike korteripuutumatus on seadusega kaitstud (§ 128).¹

Ühtaegu on massirepressioonid vastuolus ka kriminaalseaduse ja kriminaalprotsessiseadusega.

Nõukogude Eestis kehtis 1. aprillini 1961 Vene NFSV 1926. a. kriminaalkodeks. Selle järgi olid nii töötava rahva vaenlaseks kuulutamine kui ka väljasaatmine ühes sundasumisega teistes kohtades, samuti vabadusekaotus ja surmanuhtlus kriminaalkaristuse liigid (VNFSV KrK §-d 20 ja 21). Kriminaalseaduses sätestati, et kriminaalkaristusi kohaldatakse ainult kohtuotsuse järgi ning ainuüksi kuriteo toimepannud isikule (mitte tema perekonnaliikmetele). Seda rõhutati nii 1924. a. "NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse aluste" §-s 6 kui ka VNFSV KrK §-des 20 ja 23. Seega tunnustati ka tolle aja kriminaalseaduses individuaalse ja süülise vastutuse põhimõtet. Selle järgi saab inimene kanda kriminaalvastutust vaid konkreetse käitumisakti eest, mis on kriminaalkodeksis ette nähtud kuriteona, kusjuures süü tuvastab ja karistuse mõistab vaid kohus. Ohtlike mõtete eest, kui nendele ei kaasu konkreetne tegu, ei tohi kedagi karistada. Julmaks ajastut iseloomustavaks erandiks oli VNFSV KrK § 58¹ v, mille järgi sõjaväelase põgenemise või lendamise korral välismaale tema täisealised perekonnaliikmed, kes kuriteo toimepanemise ajal elasid temaga koos või olid tema ülalpidamisel, saadeti viieks aastaks asumisele.

Kriminaalseadus keelas kohtul kohaldada väljasaatmist ühes sundasumisega isikule, kes on alla kuuteistkümne aasta vanad (VNFSV KrK § 35).

Massirepressioonide käsitlemisel on tähtsust ka sellel asjaolul, et VNFSV KrK ükski paragrahv ei lugenud talupoja

¹ Vt. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi konstitutsioon (põhiseadus). - Tln.: Poliitil. Kirjandus, 1946, §-d 77, 99 ja 100.

jõukust ja sellest tulenevat võõra palgalise tööjõu kasutamist kuriteokoosseisu tunnusteks. Samuti ei loetud kuriteokoosseisu tunnusteks ka muid Eesti NSV Ministrite Nõukogu 30. augusti 1947. a. määruses nr. 654 "Talupidamiste maksustamise kohta Eesti NSV-s" esitatud kulaklike majapidamiste tunnuseid.

Kriminaalseadusel puudus tagasiulatuv jõud. Seetõttu oli VNFSV KrK kohaldatav vaid tegude suhtes, mis pandi toime pärast selle kehtestamist NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 6. novembri 1940. a. seadlusega. Sama kinnitatakse ka kriminaalprotsessi seaduses: teo kuritegelikkus ja karistatavus määratakse kuriteo toimepanemise ajal kehtinud kriminaalseadusega (VNFSV KrPK § 2).

Sellest lähtudes tuleb anda õiguslik hinnang ka Erinõupidamisele ja tema tegevusele.

Massirepressioonide läbiviimisel oli Erinõupidamisel keskne koht. Erinõupidamine moodustati NSV Liidu Siseasjade Rahvakomissariaadi süsteemis 1934. a.¹ Hiljem, seoses Julgeoleku Rahvakomissariaadi moodustamisega loodi Erinõupidamine ka seal.²

Erinõupidamine asendas seaduspärastatud omavoli õhkkonnas faktiliselt kohut ning kohaldas sisuliselt kriminaalkaristusi. Tema tegevus oli vastuolus NSV Liidu konstitutsiooniga, mille järgi oli õigusemõistmine ainuüksi kohtute ülesanne. Ta eiras oma tegevuses ka kohtukorralduse seadust, samuti kriminaal- ja kriminaalprotsessi seadust. Nii represseriti Erinõupidamise otsustega - paigutati vangilaagritesse või mõrvati tuhandeid vaenlaste hulka arvatud inimesi, kelle süüks loeti üksnes nende töötamist Eesti Vabariigis oma ametikohal või teenimist Eesti sõjaväes. Erinõupidamine ei lugenud endale siduvaks seda, et kriminaalseadusel puudub tagasiulatuv jõud. Ei olnud tähtis ka see, kas tegevus, mille eest inimest karistati, oli kriminaalseaduses ette nähtud ku-

¹ Vt. Постановление ЦИК и СНК СССР 5 ноября 1934 г. "Об особом совещании при народном комиссаре внутренних дел СССР // Сборник материалов по истории социалистического уголовного законодательства (1917-1937 г.г.). - М.: Юрид. из-во НКЮ СССР, 1938, с. 315: БСЭ. - 1947. - Том 52.

² Vt. K. Kimmel. Kõik ebaseaduslikult represseritud tuleb rehabiliteerida. - "Rahva Hääl", 7. juulil 1988.

riteona või mitte. Nii karistati Eesti Vabariigi sõjavägede ülemjuhatajat kindral Johan Laidoneri "NSV Liidu territooriumi ühe osa vägivaldse lahutamise eest" 25aastase vabadusekaotusega,¹ kuigi kriminaalseadus sellist kuriteekooseisu ei tundnud. Unustati, et Eesti Vabariik oli rahvusvaheliselt tunnustatud suveräänne riik, kusjuures just Nõukogude Venemaa oli seda riiki Tartu rahu sõlmimisel 2. veebruaril 1920 ise esimesena tunnustanud.

Tähelepanuväärne on veel see asjaolu, et Erinõupidamise praktiline tegevus väljus nendest raamidest, mis olid ette nähtud tema moodustamisel. Nii sätestati NSV Liidu KTK ja RKN 5. novembri 1934. a. määruses, et Erinõupidamisel on õigus kohaldada ühiskonnaohtlikuks tunnistatud isikute suhtes administratiivkorras asumisele saatmist, samuti väljasaatmist ja paigutamist paranduslike tööde laagrisse tähtajaga kuni 5 aastat. Hiljem omandas see kohtuväline repressioonorgan õiguse kohaldada mis tahes karistusi, sealhulgas ka surmanuhtlust.

Erinõupidamise kogu süüdistusmaterjal koosnes Eesti NSV endise prokuröri K. Kimmeli sõnul põhiliselt vaid vahistamise korraldusest, äärmiselt pealiskaudselt ja kirjaoskamatult koostatud represseeritava isiku ülekuulamisprotokollist ning mingisugusest süüdistuskokkuvõttest. Selles oli esitatud vaid isiku sotsiaalne seisund ja tema tegevus Eesti Vabariigis. Küsimusele, millised asjad anti Erinõupidamise otsustada, leiab vastuse NSV Liidu Prokuratuuri 1935. a. ringkirjast. Selles märgitakse, et Erinõupidamisele antakse üle kõik poliitilised süüasjad, mille puhul puuduvad küllaldased tõendid selleks, et neid tavalises korras kohtutes arutada. Erinõupidamine langetas oma otsused tagaselja, ilma sisulise arutamisetä. Vahel ei jõutud isegi nende nimesid ette lugeda, kelle saatust Erinõupidamine otsustas. Otsused olid mõnerealistid ja täiesti motiveerimata. Nii on esitatud ajakirjanduses näide selle

¹ Vt. K. Deemant. Elav ajalugu: Marie Laidoneri mälestused // Vikerkaar, 1988, nr. 8, lk. 75.

kohta, kuidas 18. oktoobril 1937 langetasid toleaeagne NSV Liidu prokurör Võišinski ja siseasjade rahvakomissar Ježov kahekesi ühe päevaga 551 surmaotsust.¹

Vahel väidetakse, et nende inimeste hulgas, kelle saatuse otsustas Erinõupidamine, oli ka kurjategijaid, s.t. süüdlasi. Niisugune väide on õiguslikust seisukohast täiesti väär, sest kohtuväliste massirepressioonide puhul ei saa juttugi olla kurjategijast või süüdlasest. Muidugi võis olla ja oli represseeritavate hulgas üksikuid, kes olid toime pannud mingi kriminaalseaduses ettenähtud kuriteo. Ei tohi aga unustada, et tsiviliseeritud ühiskonnas tuvastab süü ja mõistab kriminaalkaristuse üksnes kohus. Kohtumenetlus eeldab seejuures kaitse kindlustamist ja süü tõendamist kohtulike tõendite alusel, mitte aga salakaebuste, anonüümkirjade, oletuste ja kontrollimata andmete põhjal. Mõistagi tuleb lähtuda igusemõistmisel süütuse presumptsioonist, s.t. eeldusest, et inimene ei ole süüdi, kuni pole tõendatud vastupidist. Süü tõendamise kohustus lasub aga kohtul.

Samas tuleb tunnistada, et ka kohus oli stalinismi väivallasüsteemi lüli. Sellepärast on vaja nendesse süüdimõistatatesse kohtuotsustesse suhtuda kriitikaga. Niisugust hinnangut kinnitab asjaolu, et vastavalt NLKP Keskkomitee Poliitbüroo otsusele ja selle alusel väljaantud NSV Liidu peaprokuröri juhisele peavad prokuratuuri- ja kohtuorganid läbi vaatama kõik 30ndatel, 40ndatel ja 50ndatel aastatel kontr-revolutsiooniliste kuritegude eest süüdimõistetute kriminaal-asjad, olenemata sellest, kas nad ise või nende sugulased on esitanud sellekohase avalduse.²

Kuna Erinõupidamine ja tema kohtuväline tegevus oli ebaseaduslik, tuleb ka Erinõupidamise otsused lugeda seadusevastasteks. Need inimesed, kelle kohta Erinõupidamine oma

¹ Vt. K. Kimmel. Kõik ebaseaduslikult represseeritud tuleb rehabiliteerida. - "Rahva Hääl", 7. juulil 1988.

² Vt. Eesti parteiorganisatsioonide ülesanded XIX üleliidulise parteikonverentsi ja NLKP Keskkomitee 1988.a. juulipleenumi otsuste täitmisel: EKP Keskkomitee esimese sekretäri Vaino Väljase ettekanne. - "Rahva Hääl", 10. septembril 1988.

otsuse tegi, on samuti stalinismi süütud ohvrid nagu nende perekonnaliikmedki. Ja süütuks loetakse inimest süütuse presumptsioonist lähtudes seni, kuni tema süü ei ole kohtulikult tõendatud. Selline käsitlus on kooskõlas NLKP XIX üleliidulisel konverentsil õigusreformi kohta vastuvõetud resolutsiooniga. Selles rõhutatakse otsesõnu süütuse presumptsiooni kõrvalekaldumatu järgimise nõuet.¹ Kui aga seda nõuet ei austata minevikusündmuste käsitlemisel, ei ole usku, et seda järgitakse ka uutmise ajal.

Erinõupidamisele õigusliku hinnangu andmisel ei tohi kõrvale jätta rahvusvahelisi leppimusi, samuti rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiipe ja norme. Siinjuures tuleb arvestada asjaolu, et nüüdisajal on rahvusvahelise õiguse põhimõtted omandanud uues mõttelaadis erilise tähtsuse. Uus mõttelaad nõuab M. Gorbatsõvi sõnul niisuguse õiguskorra loomist, mis tagab poliitikas rahvusvahelise õiguse primaadi e. esimuse.² Selles kontseptsioonis on esitatud üldnimilike väärtuste ja huvide ülemuse idee võrreldes muude väärtuste ja huvidega. Siit tulenevalt rõhutatakse erialakirjanduses põhjendatult, et sotsialistlik õigusriik, see on rahvusvahelise õiguse riik,³ kusjuures rahvusvahelise õiguse põhimõtted on rahvusvahelise õiguse subjektidele kohustuslikud käitumisnormid.⁴ Niisugune tõdemus on esitatud ka ÜRO Peaassamblee 24. oktoobri 1970. a. deklaratsioonis: iga riik on kohustatud täitma oma kohustusi, mis tulenevad rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiipidest ja normidest.⁵

¹ Vt. NLKP XIX üleliidulise konverentsi resolutsioonid: NLKP XXVII kongressi otsuste täitmise käigust ja uutmise süvendamise ülesannetest. - "Rahva Hääli", 6. juulil 1988.

² Vt. M. С. Горбачев. Реальность и гарантии безопасности мира. - "Правда", 17 сентября 1987.

³ Vt. В. С. Вершинин, Р. А. Мюллерсон. Новое мышление и международное право // Сов. гос-во и право, 1988, № 3, с. 4.

⁴ Vt. Е. Т. Усенко. О системе международного права // Сов. гос-во и право, 1988, № 4, с. 121.

⁵ Vt. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций от 24 октября 1970 // Международное право в документах / Сост. Н. Т. Блатова. - М.: Юрид. лит., 1982, с. 411.

Massirepressioonide käsitlemisel tuleb lähtuda enne-
kõike ÜRO Peaassamblee 10. detsembri 1948. a. Inimõiguste üld-
deklaratsioonist. Selles sätestatakse, et igal inimesel pea-
vad olema kõik deklaratsiooniga väljakuulutatud inimõigused
ja põhivabadused olenemata tema poliitilistest või muudest
veendumustest, rahvuslikust või sotsiaalsest päritolust ja
varanduslikust seisundist (art. 2); igal inimesel on õigus
elule, vabadusele ja isikupuutumatusel (art. 3); kedagi ei
või meelevaldselt areteerida, kinni pidada või asumisele saa-
ta (art. 9); igal kuriteos süüdistataval on õigus sellele,
et teda loetakse süütuks kuni tema süülisuse kindlakstegemi-
seni seaduslikus korras avalikul kohtulikul arutamisel, kus
talle on tagatud kõik võimalused kaitseks (art. 11.1); keda-
gi ei või süüdi mõista kuriteos mõne teo või tegevusetuse
eest, mis nende kordasaatmise ajal ei olnud kuriteod rah-
vusliku seaduse või rahvusvahelise õiguse järgi (art. 11.2);
igal inimesel on õigus vara omamisele ja kellelki ei või
tema vara meelevaldselt ära võtta (art. 17); igal inimesel
on õigus veendumuste vabadusele ja nende veendumuste vabalt
avaldamisele (art. 19). Inimõiguste ülddeklaratsioonis nen-
ditakse, et inimõiguste põlastamine ja hülgamine on viinud
barbaarsusteni, mis piinavad inimkonna südametunnistust. Sel-
listeks barbaarsusteks on kahtlemata ka kohtuvälised massi-
repressioonid Eestis. Samas toonitatakse, et ÜRO liikmesrii-
gid (seega ka NSV Liit) on kohustatud kaasa aitama inimõigus-
te ja põhivabaduste austamisele ja nendest kinnipidamisele,
tagama, et need õigused ja vabadused leiaksid tunnustust ja
täitmist.¹

Inimõiguste ülddeklaratsiooni eeskirjade täpsustamiseks
võttis ÜRO Peaassamblee 16. detsembril 1966 vastu rahvusvahe-
lise pakti kodaniku- ja poliitiliste õiguste kohta. Selles
sätestatakse, et iga paktist osavõttev riik kohustub tagama
igale isikule, kelle käesoleva paktiga tunnustatud õigusi

¹ Vt. Всеобщая декларация прав человека от 10 декабря
1948, принята III сессией Генеральной Ассамблеи ООН // Между-
народное право в документах / Сост. Н.Т. Блатова. - М.: Юрид.
лит., 1982, с. 302.

ja vabadusi on rikutud, efektiivse õigusliku kaitsese isegi siis, kui selle seaduserikkumise panid toime ametiisikud; ühelgi riigil, grupil või isikul ei ole õigust tegutsemiseks või tegudeks, mis on suunatud üksikõik milliste kodanikuõiguste või vabaduste kaotamisele või nende piiramisele.¹

Sama ilmneb ka Euroopa julgeoleku- ja koostööndupidamise Helsingi 1. augusti 1975. a. lõppaktist. Selle järgi võttis NSV Liit endale kohustuse austada inimõigusi ja põhivabadusi ning tegutseda vastavalt Inimõiguste ülddeklaratsioonile. Lõppaktis rõhutati veel seda, et nõupidamisel osalenud riigid hakkavad ausameelselt täitma niihästi neid kohustusi, mis tulenevad rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiipidest ja normidest kui ka neid, mis tulenevad rahvusvahelisele õigusele vastavatest lepingutest või muudest kokkulepetest, mille osalised nad on.²

Kohtuvälistele massirepressioonidele poliitilise ja õigusliku hinnangu andmisel on vaja rõhutada, et tegemist on kuritegudega inimsuse vastu.

Kui inimsaatus otsustamisel heidetakse kõrvale seaduslikkus, on tegu kuriteoga. Kui aga kohtuväliste massirepressioonide puhul pannakse niisuguseid kuritegusid toime kümneid tuhandeid, siis on tänapäeva arusaamade järgi (pidades silmas nende julmade ja koletute repressioonide laadi) tegemist just inimsusevastaste kuritegudega.³

Võidakse väita, et Nõukogude kriminaalseadus ei tunne niisugust mõistet. Tõsi, kuid seda tuntakse ja tunnustatakse rahvusvahelises õiguses. Rahvusvahelisi leppimusi arvestades on selle mõiste kasutamine kohtuväliste massirepressioonide käsitlemisel õigustatud ja vajalik.

Inimsuse vastu toimepandud kuritegude mõiste on määratletud Rahvusvahelise Sõjatribunali põhikirjas (art. 6). Selle

¹ Vt. A. Uustal. Ühinenud Rahvaste Organisatsioon: Teine, täiend. trükk. - Tln.: Eesti Raamat, 1976, lk. 157 jj.

² Vt. Rahu, julgeoleku ja koostöö nimel: Helsingis 30. juulist kuni 1. augustini 1975. a. toimunud Euroopa julgeoleku- ja koostööndupidamise tulemustest. - Tln.: Eesti Raamat, 1976, lk. 23 - 25.

³ Vt. H. Lindmäe. Kas vead või kuriteod. - "Edasi", 16. detsembril 1987.

järgi on kuritegudeks inimsuse vastu nii sõja- kui ka rahu- ajal tsiviilelanikkonna suhtes toimepandud tapmised, välja- saatmised jm. julmused, samuti tagakiusamised poliitilistel, rassilistel või usulistel motiividel, sõltumata sellest, kas need teod olid selle maa siseriikliku õiguse rikkumine, kus nad toime pandi või mitte. Nende kuritegudega peab kaasnema individuaalne vastutus.¹

ÜRO Peaassamblee 11. detsembri 1946. a. ja 21. novembri 1947. a. resolutsioonidega tunnistati sõjatribunali põhikir- jas esitatud põhimõtted rahvusvahelise õiguse normatiivseteks printsiipideks.²

Kohtuväliste massirepressioonide käsitlemisel inimsuse- vastaste kuritegudena on tähelepanuväärne, et nende toimepa- nemisel Eestis ilmnedid selgesti genotsiidikuriteo tunnused. Vastavalt ÜRO 9. detsembri 1948. a. konventsioonile tuleb ge- notsiidi all mõista tegusid, mis pannakse toime kavatsusega hävitada täielikult või osaliselt mingi rahvuslik, etniline (kr. ethnos 'rahvas, teatud rahvaga seotud'), rassiline või usuline grupp kui niisugune. Genotsiidiks loetakse sellise grupi liikmete tapmist, neile raskete kehavigastuste tekita- mist, nende vaimset laostamist või ettekatsetelt selliste elutingimuste loomist, mis võivad füüsiliselt niisuguse gru- pi täielikult või osaliselt hävitada, samuti selles grupis sündivust takistavate abinõude rakendamist. Genotsiidikon- ventsioon on NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poolt ratifit- seeritud 3. mail 1954. a.³

Stalinlike massirepressioonide korral olid Eestis rep- resseeritavateks gruppideks inimrühmad, kelle ühisnimetajaks on kas eesti kodanlus, kulaklus kui klass, vaenulikud elemen- did, võimalikud vaenlased, eesti kodanlikud natsionalistid,

¹ Vt. Устав международного военного трибунала от 8 августа 1945 г. // Международное право в документах / Сост. Н.Т.Бла- това. - М.: Юрид. лит., 1982, с. 827-828.

² Vt. samas, lk. 826; A. Uustal. Rahvusvaheline õigus. - Tln.: Eesti Raamat, 1984, lk. 374.

³ Vt. Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказании за него от 9 декабря 1948 г. // Международное право в документах / Сост. Н.Т.Блатова. - М.: Юрид. лит., 1982, с. 33

rahvavaenlased, saksa päritoluga isikud või keelatud ususektide liikmed. Genotsiidikuriteost annavad tunnistust 1941. a. massimõrvad Eestis, samuti Erinõupidamise poolt süsteempärraste üksikaktidena kohaldatud surmanuhtlused; 1941. a. juuniküüditamise ajal meeste (nn. grupp "A") lahutamine naistest; ebainimlike elutingimuste loomine vangilaagrites, kus surm oli igapäevanähtus; vangistatute piinamine ülekuulamis- tel; barbaarsused küüditatute suhtes, mis algasid juba nende transportimisel inimeste jaoks kohaldamata kaubavagunites. Paljud surid teel, kuna tingimused olid ebainimlikud ja puudus igasugune arstiabi.¹

On tõsi, et tollal ei püütudki varjata genotsiidikuriteole tunnuslikke eesmärke. Nii seati avalikult poliitilisteks eesmärkideks kulakluse kui klassi likvideerimine, eesti kodanluse, natsionalistide jt. vaenlaste hävitamine.

NSV Liidu algatusel võttis ÜRO Peaassamblee oma istungjärgul 26. novembril 1968 vastu konventsiooni, mis välistab sõja- ja inimsusevastaste kuritegude, sealhulgas ka genotsiidikuritegude aegumise. NSV Liidu poolt on see konventsioon alla kirjutatud 6. jaanuaril 1969.²

Seda konventsiooni on järgitud Eesti NSV kohtupraktikas Saksa okupatsiooni ajal toimepandud kohtuvälistes repressioonides süüdlaste kriminaalvastutusele võtmisel. See konventsioon kehtib ka Nõukogude Eestis toimepandud kohtuväliste massirepressioonide kohta.

Kohtuvälised massirepressioonid tuleb tunnistada kuritegudeks inimsuse vastu. Just niisugune möödaniku karm hinnang on talletatud Eestimaa Kommunistliku Partei delegatsiooni platvormi põhiseisukohtades XIX üleliidulisele parteikonventsionile. Ka EKP Keskkomitee XI pleenumil esitatud ettekan- des kõneles V. Väljas küüditamise aluseks olnud üleliidulis-

¹ Vt. näit. P. Kärp. Traagilised päevad Rakvere-mail. - "Punane Täht", 14. juunil 1988.

² Vt. Конвенция о неприменимости срока давности к военным преступлениям и преступлениям против человечества от 26 ноября 1968 г. // Международное право в документах / Сост. Н.Т. Блатова. - М.: Юрид. лит., 1982, с. 834.

test aktidest kui seaduse- ja inimsusevastastest aktidest.¹

Niisugune hinnang annab alust käsitleda massirepressioonide ohvreid inimsusevastastes kuritegudes kannatanutena, kellele on kuriteoga tekitatud moraalset, füüsilist ja varaalist kahju. Siit tuleneb kohustus taotleda nende kahjude hüvitamist.

Inimsusevastaste kuritegude läbi tehtud ülekohtu leevendamiseks ning massirepressioonides kannatanute au ja väärikuuse taastamiseks on Eesti NSVs riiklikul tasandil astutud alles esimesi samme. Nii on tunnustatud vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu 7. septembri 1988. a. määrusele nr. 450 kehtetuteks Eesti NSV Ministrite Nõukogu need normatiivaktid, mis olid aluseks 1949. a. märtsiküüditamise ettevalmistamisel ja läbiviimisel. Seeläbi on Eesti NSV valitsus tunnistanud nn. kulakute ja nende perekondade küüditamise ebaseaduslikuks. Minna tuleb aga lõpuni: Eesti NSV Ülemnõukogu seadusega tuleks mõista tingimusteta ja täielikult hukka kõik 1940 - 1950ndail aastail Nõukogude Eestis toimepandud kohtuvälised massirepressioonid ja tunnustada need kuritegudeks inimsuse vastu. Samas tuleks lugeda kõik nende kuritegude läbi kannatanud rehabiliteerituteks ühes sellest tulenevate õiguslike tagajärgedega.

Eesti NSV Ministrite Nõukogul oleks vaja: töötada välja ja esitada Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile kinnitamiseks kannatanutele tekitatud kahjude hüvitamise ja nende sotsiaalkindlustuse korrastamise eeskirjad; taastada ja avalikustada represseeritute nimekirjad, ning toetades rahvaalgatust, jäädvustada stalinismiohvrite mälestus; teha kindlaks ja avalikustada isikud, kes olid inimsusevastaste kuritegude organisaatorid Nõukogude Eestis; õiguskaitseorganitel välja selgitada vahetud süüdlased massimõrvades ja tagada nende kriminaalvastutusele võtmine. Kõik see on tarvilik ühiskonna kõlbeliseervenemise seisukohalt ja selleks, et inimestel kujuneks kindlustunne: niisugused kuriteod ei saa enam kunagi korduma.

11 10 88

¹ Vt. Eesti parteiorganisatsioonide ülesanded XIX ülelühilise parteikonverentsi ja NLKP Keskkomitee 1988. a. juulipleenumi otsuste täitmisel: EKP Keskkomitee esimese sekretäri Vaino Väljase ettekanne. - "Rahva Hää", 10. septembril 1988.

Kriminaalvastutusest inimsusvastaste kuritegude eest

Jaan Sootak

Esmakordselt rakendati kriminaalvastutust inimsusvastaste kuritegude eest Nürnbergi rahvusvahelise sõjatribunali põhi-kirja alusel, kusjuures samas oli antud ka nimetatud kuriteo mõiste. Nürnbergi protsessi käsitati esimese sammuna ülemaailmse kriminaaljustiitsüsteemi loomisel.¹ Hilisem praktika on läinud siiski teist teed - nn. Nürnbergi jätkuprotsesside käigus võeti süüdlased vastutusele siseriikliku õiguse normide alusel.

Stalini-aegseid massirepressioone Eestis 1940-1950ndail aastail nimetati esmakordselt kuritegudeks inimsuse vastu Herbert Lindmäe artiklis "Kas vead või kuriteod?"². Tartu linna RSN 14. juuni 1988.a. otsusega mõisteti avalikult hukka 1941.a. ja 1949.a. massirepressioonid Eestis kui kuriteod inimsuse vastu. Eesti NSV Ülemnõukogu saadikutele esitati üleskutse mõista nimetatud massirepressioonid hukka kui inimsusvastased kuriteod ning töötada välja ja rakendada abinõud kannatanutele tekitatud kahju hüvitamiseks. Sisuliselt tähendas see ettepanekut saadikutele seaduseelnõu esitamiseks Eesti NSV Ülemnõukogule. Suurel määral oli selline asjakäik tingitud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi vastava töögrupi ebamäärastest selesukohtadest kohtuväliste massirepressioonide hindamisel.³

4. oktoobril 1988.a. otsustaski Eesti NSV Ülemnõukogu saadikute Tartu grupp esitada Eesti NSV Ülemnõukogule seaduseelnõu "Kohtuvälisest massirepressioonidest Nõukogude Eestis 1940-1950ndail aastail".⁴

On selge, et massirepressioonide lugemine kuritegudeks inimsuse vastu tõstatab ka nende kuritegude toimepanemises süüdi olevate isikute kriminaalvastutuse küsimuse. Viimane on aga seotud mitte ainult puhtõiguslike, vaid ka oluliste eetiliste küsimustega. Kriminaalvastutuse probleemid olenevad ka

sellest, millist liiki kuriteoga on tegemist. Et inimsuse vastu suunatud kuritegude kohta puudub rahvusvaheline jurisdiktsioon, siis tuleb kriminaalvastutuse küsimused lahendada siseriikliku õiguse alusel.

Massimõrva lugemine inimsusvastaseks kuriteoks ei tohiks tekitada ei õiguslikke ega eetilisi kahtlusi. Tahtlik tapmine on karistatav iga riigi seaduste järgi. Kuritegeliku käsu andjad ning selle täitjad ei saa osundada mingitele asjaoludele, mis võiksid õigustada süütute inimeste vangistamist ja nende hukkamist ilma eeluurimise ja kohtuta. Klassikaline kriminaalõigusteadus tunnistab ainult kolme erandit, mis loevad inimese surmamist õiguspäraseks - hädakaitse, vaenlase tapmine sõjas ning kurjategija hukkamine surmamõistva kohtuotsuse alusel. Kõikidel nendel juhtudel on tegemist - kas isiku või ühiskonna tasandil - kaitsega ühiskonnaohtlikurüüde vastu.⁵ Stalinlike massimõrvade juures ei saa nimetatud asjaoludest juttugi olla.

Küüditamised kujutasid endast sisuliselt asumisele saatmist, seega kriminaalkaristust, mida kohaldati riigiorganites eelnevalt koostatud nimekirjade alusel. Riigi täidesaatevatel organitel ei ole ega saagi olla mingit õigust kriminaalkaristuse kohaldamiseks. Ammugi ei saa olla õigustust laste, naiste ja vanurite represseerimisel ainult selle eest, et nende perekond pidas talu ning oli majanduslikult heal järjel. Küüditamiste normatiivse aluse moodustanud valitsuse määrused on ebaseaduslikud, sest ka kõrgemal riigivalitsemisorganil ei ole õigust kehtestada kohtuväliseid kriminaalrepressioone. Eesti NSV Ministrite Nõukogu vastavad määrused on juba tühistatud, taotletakse ka NSV Liidu Ministrite Nõukogu sellekohaste määruste tühistamist. Küüditamiste kui ebaseaduslike ja kuritegelike aktsioonide eest on võimalik kohaldada kriminaalvastutust kasvõi ENSV KrK § 161¹ alusel, mis kehtestab vastutuse vägivalle, piinamise või solvamise eest ametialaseid ülesandeid täitva isiku poolt.

Ametialase või õigusemõistmise vastu suunatud kuriteo tunnused on nende isikute käitumises, kes võtsid osa repressioonide kohaldamisest süütute inimeste suhtes, tehes seda

erinõupidamise raames.

Ülalnimetatud seaduseelnõust tuleneb, et reaalselt kriminaalvastutusele võtmist taotletakse ainult massimõrvades süüdi olevate isikute puhul. Ülejäänud isikute (eelkõige küüditamiste organisatsioonide ja aktiivsete täideviijate) nimed tuleb avalikustada, kujunev rahva hukkamõist on sisuliselt võrreldav kriminaalkaristuses sisalduva riikliku hukkamõistuga. Leiab aga keegi küüditamiste organiseerijate või aktiivsete täideviijate nimekirjades olev isik, et teda on sinna kantud põhjuseta, võib ta kehtivale kriminaalprotsessiõigusele toetudes taotleda oma kriminaalasja arutamist ning eeldatavat õigeksmõistmist kohtus. Ei ole sugugi välistatud ka nende isikute amnesteerimine, mis sisuliselt tähendaks kriminaalasja algatamisest keeldumist. Selgi korral on igal isikul õigus nõuda asja algatamist, eeluurimist ning kohtulikku arutamist.

Eelöelduga on esitatud inimsusvastastes kuritegude süüdi olevate isiku vastutuse probleemid de lege lata. Nõukogude kriminaalõiguse jaoks on aga ka tegemist küsimusega de lege ferenda, mis tegelikult saab alguse ÜRO 9. detsembri 1948.a. genotsiidikonventsioonist. NSV Liit ratifitseeris nimetatud konventsiooni 3. mail 1954.a.⁶ Vastavalt art.-le V võtavad lepinguosalisel endale kohustuse viia konventsiooni realiseerimiseks ellu vastav siseriiklik seadusandlus, mis muuhulgas näeks ette mõjusa karistuse genotsiidi eest.

Kuidas siis kajastub selle kohustuse täitmine riikide kriminaalseadustikes? Genotsiid on sisuliselt inimsusvastase kuriteo modifikatsioon ning kriminaalvastutuse ettenägemine selle eest näitab otseselt riigi suhtumist inimsusvastasesse kuriteosse, kaudselt aga ka suhtumist stalinismi kuritegudesse.

Tšehhoslovakkia SV 1950.a. KrK nägi ette vastutuse rahvusliku, rassilise või usulise vaenu, fašismi või natsismi propageerimise eest (§ 83), samuti vägivald kasutamise või sellega ähvardamise eest rahvusliku, rassilise või usulise kuuluvuse tõttu (§ 116).⁷ Esimene neist loeti kuriteoks Vabariigi vastu (s.t. riigivastaseks), teine kuulus ühiskondlikku korda kahjustavate kuritegude hulka.

TSSV kehtiv 1961.a. KrK on nimetatutele analoogilised kuriteokoosseisud (§-d 196, 198) säilitanud kuritegudena kodanike ühiselu vastu (eriosa V pt.), kuid lisanud koodeksisse uue, X peatüki "Kuriteod inimsuse vastu." Selles sisaldub § 259 toob sisuliselt ära ÜRO genotsiidikonventsiooni art.-s II ettenähtud genotsiidikuriteo koosseisu, § 260 kehtestab kriminaalvastutuse fašismi propageerimise eest.⁸

Ühiskondliku korra vastu suunatud kuriteona nimetab Bulgaaria 1951.a. KrK (XI pt., art. 272) rassilise või rahvusliku vaenu õhutamist.⁹

Bulgaaria RV kehtiv 1968.a. KrK näeb ette 14. peatükis (kuriteod rahu ja inimsuse vastu) omaette kuriteokoosseisu "Elanikkonnagrupi hävitamine" (§ 416), mis samuti sisuliselt kordab ÜRO genotsiidi-määratlust. Paragrahvis 419 rõhutatakse eraldi, et samasugust vastutust kannab isik, kes teadlikult laseb oma alluval toime panna antud peatükis ettenähtud kuriteo.¹⁰

Saksa DV-s kehtis kuni 1968.aastani Saksamaa 1871.a. kriminaalkodeks. SDV 1950.a. rahukaitseseadus kehtestas eraldi kriminaalvastutuse rahvaste- või rassidevahelise vaenu õhutamise eest (§ 1).¹¹ 11. detsembri 1957.a. seadus kriminaalkodeksi täiendamisest ei sisaldanud genotsiidikoosseisu.¹²

Saksa DV kehtiv 1968.a. KrK on lülitanud eriosa 1. peatükki "Kuriteod Saksa Demokraatliku Vabariigi suveräänsuse, rahu, inimsuse ja inimõiguste vastu" ka § 91, mis kehtestab vastutuse rahvusliku, etnilise, rassilise või usulise grupi jälitamise, tagakiusamise, samuti täieliku või osalise hävitamise üritamise eest. Paragrahvis 95 öeldakse, et inimõiguste rikkumisel ei saa selle õigustamiseks viidata hädaseisundile või käsu täitmisele, samuti seaduse või korralduse täitmisele.¹³

Saksamaa LV ühines ÜRO genotsiidikonventsiooniga 1954.a. Sellega seoses täiendati kriminaalkodeksit §-ga 220a, mis kordab ÜRO genotsiidikoosseisu tunnuseid.¹⁴

Austria 1974.a. KrK-s moodustab rahvamõrva koosseis (§ 321) ühtlasi omaette 25. peatüki. Genotsiidikuriteo koosseis on analoogiline ÜRO vastava konventsiooni määratlusega.¹⁵

Nõukogude liiduvabariikide kriminaalkoodeksites ei ole ette nähtud kriminaalvastutust genotsiidikuriteo eest. Muude riiklike kuritegude peatükis (ENSV KrK § 72) sisaldub vastutus rahvusliku või rassilise võrdõiguslikkuse rikkumise eest. Selle paragrahvi dispositsioonis kirjeldatud kuriteod: rahvusliku või rassilise vaenu või tüli õhutamine, kodaniku õiguste kitsendamine või eeliste kehtestamine olenevalt rahvuslikust või rassilisest kuuluvusest on analoogilised teiste sotsialistlike riikide 1950ndate aastate kriminaalkoodeksite vastavate sätetega. 1960ndate aastate kriminaalõiguse reform Nõukogude kriminaalõigusesse genotsiidikuriteo mõistet ei toonud, ehkki NSV Liit oli selleks ajaks ülalnimetatud ÜRO genotsiidikonventsiooniga ühinenud.

"NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse aluste" projekti §-des 1 ja 2 räägitakse küll kuritegudest rahu ja inimkonna julgeoleku vastu, puudub aga inimsusvastase kuriteo märksõna. Tõsi, kuriteona, mille eest võib süüdlasele mõista kuni 15-aastase vabadusekaotuse, nimetab "Amsete" projekti § 36 lg. 1 ka genotsiidi. Käsitletava projekti üldise läbitöötamatuse foonil ei ole aga võimalik järeldada, milline saab olema genotsiidikuriteo rühma- ja liigikuuluvus (nimetatud § 36 lg. 1 mainib genotsiidi koos sõjaväekuritegudega, mis oleks genotsiidi rühma- ja liigikuuluvuse seisukohalt aga ebaõige).

Viited. Märkused

1. Klug, U. 40 Jahre Nürnberger Prozesse // Internationale Konferenz "40 Jahre Nürnberger Prozesse". Nürnberg, 1985.
2. Edasi, 15.-16. dets. 1987.a.
3. Vt. lähemalt Lindmäe, H., Sootak, J. Veel kord massirepressioonidest // Sirp ja Vasar, 5. aug. 1988.a.
4. Vt. Edasi, 6. okt. 1988.a.
5. Eser, A. Zwischen "Heiligkeit" und "Qualität" des Lebens (Zu Wandlungen im strafrechtlichen Lebensschutz) // Tradition und Fortschritt im Recht. Tübingen, 1977, S. 399.
6. NSVL ÜT 1954, nr. 12, art. 244. On huvitav märkida, näiteks A. Uustal käsitleb genotsiidi seoses rahva mõistega rahvusvahelises õiguses, A. Taska aga rahvusvahelise õiguse

- liku haldamise küsimusena, kusjuures viimane omakorda moodustab ühe osa organiseeritud riikide ühistise põhikorrast. Genotsiidi mõiste paiknemine rahvusvahelise õiguse süsteemis on aga oluline genotsiidikuriteo mõiste ja objekti määratlemiseks. Vt. Uustal, A. Rahvusvaheline õigus. Tallinn: Eesti Raamat, 1984, lk. 175; Taska, A. Rahvusvaheline õigus. Lund, 1977, lk. 181.
7. Уголовный кодекс // Уголовное законодательство зарубежных социалистических государств. Чехословацкая Социалистическая Республика. М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1961.
 8. Уголовный кодекс // Бюллетень Чехословацкого права. 1962, № 1-2, с. 61-156.
 9. Уголовный кодекс Народной Республики Болгарии // Уголовный и Военно-уголовный кодексы Народной Республики Болгарии. М.: Изд-во иностранной лит., 1951.
 10. Уголовный кодекс Народной Республики Болгарии. М.: Юрид. лит., 1970.
 11. Закон о защите мира от 15 декабря 1950 г. // Уголовное законодательство зарубежных социалистических государств. Германская Демократическая Республика. М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1961, с. 226-231.
 12. О дополнениях к уголовному кодексу. Закон от 11 декабря 1957 г. // Там же, с. 13-33.
 13. Strafrecht der Deutschen Demokratischen Republik. Lehrkommentar zum Strafgesetzbuch. Bd. II. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1969.
 14. Vt. lähemalt Welzel, H. Das Deutsche Strafrecht. Berlin: Walter de Gruyter & Co, 1958, S. 458.
 15. Strafgesetzbuch. Wien: Manz, 1984.

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU
 VABARIIGI S E A D U S
 "KOHTUVÄLISTEST
 MASSIREPRESSIOONIDEST NÕUKOGUDE
 EESTIS 1940-1950ndail AASTAIL"

Stalinliku vägivalda, omavoli ja seadusetuse ilminguks Nõukogude Eestis olid rahvale korvamatut kahju ja kannatusi toonud kohtuvälised massirepressioonid 1940-1950ndail aastail.

Et leevendada tehtud ülekohtu, taastada kohtuvälistes massirepressioonides kannatanute au ja väärikus ning taotleda neile tekitatud moraalse, füüsilise ja varalise kahju kompenseerimist, samuti rahvale kindlustunde loomist selles, et vägivald, omavoli ja seadusetus ei saa enam kunagi korduda, Eesti NSV Ülemnõukogu

o t s u s t a b:

1. Mõista täielikult ja tingimusteta hukka kohtuvälised massirepressioonid 1940-1950ndail aastail Nõukogude Eestis ja tunnistada need kuritegudeks inimsuse vastu.

2. Lugeda kõik nende kuritegude läbi kannatanud rehabiliteerituteks ühes sellest tulenevate õiguslike tagajärgedega.

3. Eesti NSV Ministrite Nõukogul:

- 3.1. töötada välja ja esitada Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile kinnitamiseks kannatanutele tekitatud kahjude hüvitamise ning nende sotsiaalkindlustuse korrastamise eeskirjad;
- 3.2. taastada ja avalikustada represseeritute nimekirjad ning toetades rahvaalgatust jäädvustada stalinismiohvrite mälestus;
- 3.3. võtta meetmed Nõukogude Eestis massirepressioone 1940-1950ndatel aastatel või muid inimsusevastaseid kuritegusid kajastavate dokumentide säilimise kindlustamiseks

4. Õiguskaitseorganitel teha kindlaks ja avalikustada isikud, kes olid inimsusevastaste kuritegude organisatoorid Nõukogude Eestis. Selgitada välja vahetud süüdlased massimõrvades ja tagada nende kriminaalvastutusele võtmine.

5. Nõukogude Eestis 1940-1950ndate aastate massirepredisioone või muid inimsusevastaseid kuritegusid kajastavate dokumentide hävitamise, rikkumise või peitmise eest ametisiku poolt - karistatakse vabadusekaotusega kuni ühe aastani või õiguse äravõtmisega töötada teatavatel ametikohadel või tegutseda teataval tegevusalal kuni viie aastani.

Kodifitseerida käesolev säte "Eesti NSV Kriminaalkodeksi" §-na 198¹.

ÜLEVAADE ESIMESEST AASTAKOOSOLEKUST

Uno Lõhmus

21.oktoobril 1988.a. pidas EAÕS Tartus oma esimese aastakoosoleku. Seltsi esimees prof. I.Rebane teatas sissejuhatavalt, et seltsi kuulub 126 õigusteadlast ja tegevjuuristi, nende hulgas 14 üliõpilasliiget, ning andis seejärel lühikese ülevaate nelja tegevuskuu toimetustest.

Juhatuse liige õigusteaduse kandidaat Ando Leps esinab seltsi Eestimaa Rahvarinde konsultatiivnõukogus. Koosolek kuulas tema informatsiooni tegevusest selles organis ja avaldas valmisolekut anda ka edaspidi rahvarindele ekspertarvamusi juriidilistes küsimustes.

Aastakoosolekul peeti vajalikuks arutleda, kas lugeda seltsi asutamisaastaks 1924 või 1988. Nimelt registreeris Tartu Ülikooli valitsus 8.veebruari 1924.a. Akadeemilise Õigusteaduse Ühingu. Ühingu tollasteks asutajateks olid prof. J.Uluots ja üliõpilased A.Osmann ja F.Praggi. Juhatus tegi eelnevalt aspirant P.Pruksile ülesandeks uurida arhiivmaterjale ja teisi allikaid. Nüüd võis P.Pruks uurimistulemused ette kanda. Nii toonastes kui praegustes taotlustes ja ülesannetes leiti ühisjooni, mistõttu aastakoosolek luges seltsi asutamisaajaks tagasiulatavalt 8.veebruari 1924.

Aastakoosoleku põhiküsimuseks oli seltsi tegevussuundade ja töökava arutamine. Esitati hulgaliselt ideid ja arvamusi, kuid üldist toetust leidis juristist rahvakirjaniku Jaan Krossi mõte: praegussituatsioonis tuleb tegelda eelkõige riigiõiguslike teooriaküsimustega. Peeti vajalikuks moodustada sektsioone erinevate õigusküsimuste läbitöötamiseks. Siseminister M.Tibar kutsus seltsi liikmeid Tallinna ja lubas, et ühe ettekandekoosoleku korraldamisraskused võtab enda peale tema juhitud ametkond. Õigusteaduskonna dekaan dots. I.Orgo soovis seltsi toetust vilistlaspäevade korraldamisel.

Koosolekul oli juttu ka majandusraskustest, eriti paberi

hankimisel. Tänu pälvis väliskaubandusfirma "Estimpex", kes annetas seltsile 5000 rubla.

Seltsi põhikirja järgi on üheks tegevussuunaks Eestis sündinud, õppinud, elanud või töötanud õigusteadlaste mälestuse jäädvustamine. Vanemõpetaja P. Järvelaid kõneles mineviku tuntumatest juristidest. Edasise tegevuse konkre-tiseerimiseks moodustati toimikond koosseisus Peeter Järve-laid, August Traat, Jean Kross ja Jüri Jegorov.

Juhatuse nimel esitas prof. I. Rebane ettepaneku valida seltsi esimeseks välisliikmeks õigusdoktor, professor Henn-Jüri Uibopuu. Ettepanekut toetas "Nõukogude Õiguse" peatoime-taja Lembit Kolk. Arvestades asjalikke koostöösidemeid, val-lis koosolek üksmeelselt Salzburgi Ülikooli professori EAÕS-i välisliikmeks.

Jutuaineks oli ka üliõpilasteadus. Juhatuse eestvõt-misel kuulutati välja konkurss parimale üliõpilastööle ka-hel teemal: "Väliskaubandus ja selle õiguslik reguleerimine Eesti Vabariigis" ja "Prof. A.-T. Kliimann ja tema koolkond". Tööde esitamise tähtajaks määrati 1. september 1989. a. ja võiduahinna suuruseks 400 rubla. Peeti vajalikuks võtta seltsi juhatusse nõuandva hääleõigusega üliõpilaste esinda-ja, kelle valivad üliõpilased ise.

Aastakoosolek võttis vastu resolutsiooni, mis edasta-takse Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile ja Eesti NSV Mi-nistrite Nõukogule.

Aastakoosoleku järel koguneti TIM-i piljardisaali kohvilauda, et seejärel diskuteerida õigusriigi teemadel. Dots. G. Hazaku suunamisel arenes elav mõttevahetus õigus-riigi olemusest ja selle põhiprintsiipidest.

EESTI AKADEEMILISE ÕIGUSTEADUSE SELTSI AASTAKOOSOLEKU
RESOLUTSIOON 21. OKTOOBRIST 1988.a.

1. Peame vajalikuks märkida, et Eesti NSV-s on täitmata NLKP XIX üleliidulise konverentsi resolutsioonis "Avalikustamisest" esitatud nõue kuritegevuse ja muu sotsiaaltstatistika ning ökoloogilise olukorra kohta käivate andmete avalikustamise kohta. Ootame Eesti NSV Ministrite Nõukogu kohest sekkumist küsimuse lahendamisse.

2. Juristidel-praktikutel ja õigusteadlastel puudub ülevaade seadusandlusest, paljud normatiivaktid, eriti ametkondlikud, pole kättesaadavad.

Peame vajalikuks:

luua Eesti NSV Justiitsministeeriumis normatiivaktide andmepank, mis sisaldaks ka ametkondlikku normiloomingut ja tagada sellele juurdepääs.

3. Seadusandlike aktide projekte ettevalmistavad ametkonnad, asutused ja autorid on senini jäänud anonüümseteks.

Peame vajalikuks:

kehtestada kord, et kõik seadusandlike aktide projektid oleks varustatud andmetega koostaja kohta.

K r o o n i k a
21.06.1988 - 21.10.1988.

21.juunil 1988.a. toimus TRÜ aulas Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi asutamiskoosolek.

EAÕS-i juhatuse esimene töökoosolek peeti 29.juunil 1988., kus jagati juhatuse liikmete tööfunktsioonid ja arutati seltsi rakendusega seonduvaid esmaseid küsimusi. Otsustati, et juhatuse liikmed võtavad vastu avaldusi ja sisseastumismakse, vastuvõtu otsustab juhatus oma koosolekul. Peeti vajalikuks, et seltsi astuda soovijad esitaksid isikliku kirjaliku avalduse seltsi juhatusele. Otsustati tellida aastakoosolekuks ülevaade juristide erialaühendustest Eesti Vabariigi perioodil, et otsustada EAÕS-i õigusjärglus. Seltsi sümboolika kujundamiseks peeti vajalikuks tellida seltsi embleem, liikmekaart, kirjaplang, ümbrik, pitsat ja õnnitluskaart. Esimese ettekandekoosoleku teemaks valiti kohtuvälised massirepressioonid Nõukogude Eestis (ettekandjad dots. H.Lindmäe ja dots.J.Sootak). Seltsi tutvustamiseks otsustati avaldada vastavad kirjutised "Nõukogude õiguses", "Kodumaas", "Rahva Hääles" ja "Sirbis ja Vasaras".

30.augusti töökoosolekul oli arutlusel prof. H.-J.Uibopuu vastuvõtt ja esinemine, ettekande- ja aastakoosoleku ettevalmistamine. Seltsi materiaalse baasi tugevdamiseks ja oma põhikirjaliste eesmärkide teostamiseks vajalike eelduste loomiseks otsustati pöörduda ESTIMPEX-i ja Eesti Kultuurfondi poole. EAÕS-i raamatukogu kujundamiseks peeti vajalikuks, et iga seltsi liige annetaks selle tarvis ühe eksemplari trükisest, mille autoriks ta on. Esimese annaku raamatukogule tegi K.Liiv, kes kinkis seltsile soome juriidilise kirjanduse bibliograafia. Arutleti seltsile oma ruumide leidmise üle. See küsimus võib laheneda pärast remondi lõppu Tartu Muusikakoolis. Arutati eesti-vene-inglise-saksa õiguslase sõnaraamatu koostamise võimalikkust. Tunnistati taolise sõnaraamatu hädavajalikkust ja otsustati selle juur-

de veel tagasi tulla. Võeti vastu seltsi uued liikmed.

2.septembril esines Tartu Inseneride Majas (TIM) Salzburgi ülikooli Idainstituudi professor H.-J.Uibopuu rahvusvahelise õiguse teemadel.

19. ja 20.septembril arutati TIM-is "NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtukorralduse aluste" ja "NSV Liidu kohtuniku staatuse seaduse" ning "NSV Liidu kriminaalseadusandluse aluste" projekte.

29.septembril kogunesid juhatusse liikmed enne ettekan-
dekoosolekut. Kiideti heaks ettekande "Kohtuvälised repres-
sioonid Eestis 1940-1950ndail aastail" alusel koostatud
seaduseelnõu projekt ja otsustati esitada see koosolekule
ning seejärel edastada Eesti NSV Ülemnõukogu Tartu piirkon-
na saadikutegrupile. Kinnitati EAOS-i aastakoosoleku päeva-
kord ja arutati selle korraldamise küsimusi. Arutati seltsi
tegevussuundi ja vorme. Otsustati tellida ülevaade nendest
Eesti silmapaistvatest juristidest, kelle mälestuse jääd-
vustamise peaks selts võtma oma lähema aja ülesandeks. Aas-
takoosolekul otsustati välja kuulutada kaks üliõpilastööde
konkurssi. Võeti vastu uusi liikmeid ja otsustati teha aas-
takoosolekule ettepanek valida juhatusse nõuandva hääleõii-
gusega üliõpilasesindaja. Otsustati hakata välja andma selt-
si toimetisi, kuhu ühe perioodilise üksusena kuuluksid ka
seltsi aastaraamatud. Viimaseid kavandati välja anda aasta-
koosolekust aastakoosolekuni ning selles esitatakse selt-
sis peetud ettekanded ja muu oluline seltsis toimunu, et
teha niiviisi seltsi puudutav kättesaadavaks kõigile tema
liikmeile ja püsistada tehtu.

Juhatusse koosolekul 21.oktoobril, enne aastakoosolekut
täpsustati selle reglementi, vaadati läbi töökava ja reso-
lutsiooni projekt. Aastakoosolekule otsustati esitada valida
seltsi välisliikmeks prof. H.-J.Uibopuu. Arutati sektsioo-
nide ja osakondade moodustamist. Seda peeti vajalikuks, kuid
leiti, et nende sisuliseks käivitumiseks on vajalik vastav
altpoolne initsiatiiv.

S i s u k o r d

Saatesõna. Ilmar Rebane.	lk. 4
Lühidalt Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi saamisloost. Rait Maruste.	lk. 6
Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi põhikiri.	lk. 10
Устав Академического общества правоведения Эстонии.	lk 15
Õigusteadlaste Ühendused Eestis aastail 1919-1940. Peep Pruks.	lk. 20
Akadeemilise Õigusteaduse Ühingu põhi- kiri. Tartus 1925. a.	lk. 31
Kohtuvälised repressioonid Eestis 1940- 1950ndail aastail. Herbert Lindmäe.	lk. 37
Kriminaalvastutusest inimsusevastaste kuritegude eest. Jaan Sootak.	lk. 54
Eesti Nõukogude Vabariigi Seaduse projekt "Kohtuvälisest massirepressioonidest Nõukogude Eestis 1940-1950ndail aastail!"	lk. 60
Ülevaade esimesest aastakoosolekust Uno Lõhmus.	lk. 62
Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi aastakoosoleku resolutsioon.	lk. 64
Kroonika,	lk. 65

ЭСТОНСКОЕ АКАДЕМИЧЕСКОЕ ОБЩЕСТВО ПРАВОВЕДЕНИЯ В
1988 ГОДУ.

На эстонском языке.

Тартуский государственный университет,
ЭССР, 202400, г.Тарту, ул.Оликооли, 18.

Vastutav toimetaja R. Maruste.

Paljundamisele antud 3.04.1989.

MB 01442.

Formaat 60x84/16.

Kirjutuspaber.

Masinakiri. Rotaprint.

Tingtrükipoognaid 3,95.

Arvestuspoognaid 3,81. Trükipoognaid 4,25.

Trükiarv 300.

Tell. nr. 192.

Hind 75 kop.

TRÜ trukikoda. ENSV, 202400 Tartu, Tiigi t. 78.